

Economisch-Statistische Berichten

De kleine auto in Amerika

★

Prof. Dr. H. J. Witteveen

De S.-E.R. wijst ons de weg naar
nieuwe inflatie

★

Ir. J. Ph. L. Petri, B.N.S.

Is dit de Nieuwste Waterweg?

★

Dr. H. J. Kuhlmeijer

Afzetvergroting van textielprodukten
in Nederland en West-Europa

★

Europa-bladwijzer

No. 4 a

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2186

WOENSDAG 3 JUNI 1959

BAKSTEEN

Juwelier

HORLOGES

SIERADEN

TAFELZILVER

Sinds 1837 in het hart van Rotterdam

WESTEWAGENSTRAAT 70 — TELEFOON 110583

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

*U reageert op annonces in „E.-S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

D. HUDIG & CO

Ao. 1825

MAKELAARS IN ASSURANTIËN

ROTTERDAM

Telefoon 139360
Telex 21103

Wijnhaven 23
Postbus 518

VAN DER HOOP, OFFERS & ZON

Ao. 1807

BANKIERS

ROTTERDAM

Telefoon 114620
Telex 22199

Westersingel 88
Postbus 502



R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Financiering van invoer,
uitvoer en transitio*

Alle assurantien

*Beleggingen en
vermogensbeheer*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

De kleine auto in Amerika

De kleine auto's zijn er tot voor kort niet in geslaagd in de Verenigde Staten vaste grond onder de wielen te krijgen. Hun aandeel in het totaal aantal nieuwe auto-registraties, dat van 1950 tot 1952 opliep van 1,34 tot 3,74 pCt. was in 1954 weer teruggevallen op 1,61 pCt. De laatste jaren echter boeken de kleine auto's in Amerika opmerkelijke successen: in de eerste acht maanden van 1958 was hun aandeel gestegen tot niet minder dan 10,76 pCt. Zoals het bovenste gedeelte van de tabel doet zien, komen verreweg de meeste kleine wagens uit het buitenland. Engeland en Duitsland zijn de belangrijkste leveranciers, terwijl Frankrijk, Italië en Zweden als zodanig duidelijk in opkomst zijn. De laatste vier jaren was er in Amerika nog maar één kleine auto van binnenlandse makelij op de markt; de andere waren succesvoller van het toneel verdwenen. Nu echter de kleine wagen kennelijk ingeburgerd geraakt, treden er al weer nieuwe Amerikaanse producenten tot de markt toe.

De aan een Amerikaanse universiteit verbonden Zweed Brems, aan wiens artikel in „Skandinaviska Banken”¹⁾ wij een en ander ontlenuen, meent, dat er voor buitenlandse producenten mogelijkheden liggen om verder op de Amerikaanse markt door te dringen. Zo zijn, aldus merkt hij o.a. op, de modellen voor 1959 die de grote binnenlandse producenten hebben gelanceerd, geen van alle kleiner dan de modellen voor 1958, terwijl de uitzonderlijk hoge prijzen voor tweedehands Volkswagens en Ramblers — de Amerikaanse kleine wagen — erop duiden dat de markt nog geenszins verzadigd is. Ook indien echter buitenlandse auto's in 1959 hun marktaandeel alleen maar zouden kunnen handhaven, dan zouden er nog altijd ca. 468.000 in de Verenigde Staten kunnen worden afgezet. Dit aantal is, aldus Brems, in ieder geval groot genoeg om de markt voor geïmporteerde auto's aldaar iets nader te bezien.

¹⁾ „The new American market for small cars”.

Het onderste gedeelte van de tabel geeft een overzicht van de aankopen van nieuwe auto's, onderscheiden naar de inkomensgroepen der kopers. Hieruit blijkt bijv. dat 85 pCt. der geïmporteerde kleine auto's wordt gekocht door gezinnen met een inkomen van \$ 5.000 of meer en 37 pCt. door gezinnen wier inkomen \$ 10.000 of meer bedraagt. Vergelijkt men de percentages voor de geïmporteerde kleine auto's met die voor Amerikaanse dan blijkt, dat zij voor alle genoemde inkomensgroepen ongeveer tussen die voor de wagens uit de midden prijsklasse en voor die uit de lage prijsklasse in liggen.

Kennelijk wordt dus de geïmporteerde auto, hoewel deze lager in prijs is dan de goedkope Amerikaanse wagen, aan beter gesitueerden verkocht. Deze conclusie wordt ondersteund door een onderzoek dat uitwees dat het gemiddeld inkomen van de kopers van nieuwe geïmporteerde auto's \$ 10.400 bedroeg en dat der kopers van goedkope Amerikaanse wagens \$ 9.500. M.a.w.: de kleine auto is in Amerika niet — en hier gebruiken wij een uitdrukking van Brems die toch wel duidelijk de betrekkelijkheid van het begrip „welvaart” illustreert — „the poor man's car”.

Op het eerste gezicht doet deze conclusie wat paradoxaal aan. Verhelderend werkt echter de wetenschap dat 60 pCt. van degenen die kleine geïmporteerde auto's kopen al een auto bezitten. Hieruit kan worden afgeleid, dat de kleine auto de grote niet vervangt maar aanvult en zich onder de gezinnen met hoge en middelgrote inkomens een plaats als tweede wagen heeft weten te veroveren. De — tweede — kleine auto is vanwege zijn omvang uiterst geschikt voor stadsverkeer; de — eerste — Amerikaanse is favoriet voor weekend- en vakantietoetjes. Juist omdat de kleine geïmporteerde auto zo goedkoop is kunnen de gegoede gezinnen zich twee auto's veroorloven. Gegeven deze omstandigheden is het echter niet verwonderlijk dat de markt van kleine auto's gevoelig is voor prijsveranderingen.

	1956	1957	1958 a)
Registraties van kleine auto's in pCt. van alle nieuwe registraties	2,72	4,79	10,76
w.o.: buitenlandse	1,53	3,26	7,21
Amerikaanse	1,19	1,53	3,55
Invoer in pCt. uit:			
Groot-Brittannië	33,0	37,4	36,5
Duitsland	59,6	41,6	35,4
Frankrijk	5,1	14,2	17,2
Italië	0,0	2,5	5,9
Zweden	1,6	3,4	4,5
Andere landen	0,7	0,9	0,5

a) Eerste acht maanden.

Inkomensgroep	Percentage der gezinnen	in pCt. van alle aankopen van nieuwe auto's			
		goedkope Amerikaanse	Amerik. uit midden prijsklasse	dure Amerikaanse	kleine geïmporteerde
\$ 5.000 en meer	49	79	89	97	85
\$ 7.500 en meer	23	46	65	92	56
\$ 10.000 en meer	11	26	44	85	37

INHOUD

De kleine auto in Amerika	Blz. 435	Afzetvergroting van textielproducten in Nederland en West-Europa, door Dr. H. J. Kuhlmeijer	Blz. 444
De S.-E.R. wijst ons de weg naar nieuwe inflatie, door Prof. Dr. H. J. Witteveen	436	Europa-bladwijzer No. 4a	447
Is dit de Nieuwste Waterweg?, door Ir. J. Ph. L. Petri, B.N.S.	442	Boekbespreking: W.P. voor het bedrijfsleven, bespr. door Drs. J. H. Zoon	449
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	450

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

In dit artikel geeft schrijver zijn oordeel over het recente advies van de S.-E.R. inzake het in 1959 en 1960 te voeren sociaal-economisch beleid. Dit oordeel luidt zeer negatief: ondanks de voortreffelijke cijferopstellingen en berekeningen, waarover men heeft kunnen beschikken, is men niet tot een economisch verantwoord advies kunnen komen. De poging, die gedaan is om de tegenstellingen t.a.v. de subsidiepolitiek te overbruggen, heeft vrijwel de gehele Raad zijn toevlucht doen zoeken in de „social lubricant” van de inflatie. Alleen door afwenteling der lasten op hen, die niet vertegenwoordigd zijn, is men enigszins tot elkaar kunnen komen. Een belangrijk deel van de Raad schijnt zich daarbij bovendien in „wishful thinking” te begeven, waardoor gemakkelijk nog meer inflatie kan ontstaan. Wanneer dan — ondanks dit alles — de poging tot verzoening der tegenstellingen nog mislukt, blijft waarlijk zeer weinig te waarderen over, aldus schrijver in dit artikel.

De S.-E.R. wijst ons de weg naar nieuwe inflatie

Inleiding.

Het recente advies van de S.-E.R. over het in 1959 en 1960 te voeren sociaal-economisch beleid heeft al enkele kritische commentaren uitgelokt. Deze kritiek heeft zich vooral gericht op de ernstige verdeeldheid, die zo duidelijk naar voren springt in het zonder meer naast elkaar stellen van drie combinaties van maatregelen: A, B en C, die ieder door een groep leden worden verdedigd. Bij nadere bestudering van het advies blijkt de Raad echter ook op een groot aantal punten een zekere overeenstemming te hebben bereikt. *Deze overeenstemming t.a.v. een aantal maatregelen is intussen naar mijn mening in wezen bedenkelijker dan de verdeeldheid met betrekking tot andere punten.* Ook de voorstellen, waar de Raad zich in meerderheid achter heeft geplaatst, zijn nl. onvoldoende afgewogen tegen de voortreffelijke cijfermatige achtergrond, die in de bijlagen is gegeven en overschrijden de grenzen der economische mogelijkheden. Tezamen genomen zijn deze voorstellen duidelijk inflatoir. Daar, waar de Raad overeenstemming heeft kunnen bereiken, was dit dus blijkbaar alleen mogelijk door opnieuw de lasten der noodzakelijke maatregelen op de „vergeten groepen” af te wentelen.

De weg naar nieuwe inflatie.

De Raad is uitgegaan van een uitvoerig cijfermatig overzicht van de ontwikkeling der afgelopen jaren en een gedetailleerde prognose voor de jaren 1959 en 1960. Deze kwantificering van onze economische ontwikkeling — die kennelijk van het Centraal Planbureau afkomstig is — verdient stellig alle lof. De overzichten zijn beknopt, maar geven toch een buitengewoon duidelijk beeld van alle belangrijke aspecten van onze economie. Interessant en verhelderend is ook de opzet om eerst een overzicht te geven van de „impulsen”, de min of meer autonome oorzaken, die de ontwikkeling hebben bepaald (zie de tabellen 1 en 3 van bijlage V). Deze benadering sluit in haar methode grotendeels aan bij de analyse, die ik de laatste jaren in mijn beschouwingen over achtereenvolgende Miljoenennota's heb gegeven. Bijzonder nuttig is ook tabel 8, die laat zien welke consequenties verschillende soorten van maatregelen in het economisch leven zullen hebben. De tabel

berust op het econometrisch model, waarmee het Planbureau werkt. Zij stelt ons in staat om zelf de gevolgen van allerlei combinaties van maatregelen te berekenen¹⁾.

Het merkwaardige is nu echter, dat de S.-E.R. zelf in zijn advies van de aldus geboden mogelijkheden nauwelijks gebruik maakt. Met name wordt een kwantificering van de combinaties van maatregelen A en B geheel achterwege gelaten. Dit is bedenkelijk; ik kom hierop terug. Ook overigens besteedt de Raad aan de in bijlage V gegeven prognose weinig aandacht. Toch zou dit niet overbodig zijn geweest, want deze projectie toont ons een ontwikkeling, die in vrijwel alle opzichten aan de algemene doelstellingen der economische en sociale politiek beantwoordt. Wij zien een krachtige en regelmatige stijging van productie en consumptie en een markant herstel van de investeringen in 1960. Daarbij laat de werkgelegenheid enige verbetering zien en neemt het overschot van de betalingsbalans geleidelijk af tot f. 800 mln. in 1960 (en f. 500 mln. tegen het einde van dat jaar). Het reëel inkomen per hoofd van de bevolking stijgt van 118 in 1958 tot 125 in 1960 en het reëel beschikbaar loon toont een bijna even grote stijging van 121 tot 127. Ten slotte — last but not least — blijft het prijspeil stabiel (zie tabel 4 van bijlage V).

Al deze cijfers wijzen duidelijk in deze richting, dat men met het nemen van bijzondere bestedingsverruimende maatregelen de uiterste zelfbeperking in acht zal moeten nemen. Door extra-uitgaven zou de in de prognose beschreven gelijkmatige expansie immers maar al te gemakkelijk weer in een overspannen hausse kunnen overgaan. De Raad knoopt in zijn beschouwingen intussen slechts bij twee punten in deze prognose aan: de ontwikkeling van de betalingsbalans en van het reële loon. Op beide punten heerst verdeeldheid. Met betrekking tot de *betalingsbalans* is de meerderheid van de Raad van mening, dat het in de prognose geraamde overschot van f. 800 mln. in 1960 de mogelijkheid van een bestedingsverruiming impliceert, ook

¹⁾ Op dit punt moet de wens worden uitgesproken, dat het Planbureau op korte termijn tot publikatie van dit model zal overgaan. Voor een wetenschappelijke beoordeling van de rapporten is dit noodzakelijk; en gezien de rol van de op het model gebaseerde berekeningen lijkt dit ook een eis van democratische openbaarheid.

al zou dan per einde 1960 niet meer zijn voldaan aan de thans in beginsel algemeen aanvaarde norm van een overschot van f. 500 mln. op de lopende rekening. Daarbij wordt erop gewezen, dat deze norm als een *gemiddelde* over een reeks van jaren en niet als een minimum moet worden gezien. Hiertegenover stelt de „groots mogelijke minderheid van de Raad” — m.i. volkomen terecht —, dat wanneer een expansie wordt verwacht een relatieve verhoging van de deviezenvoorraad gewenst is om in een latere contractie tot het voeren van een werkgelegenheids-politiek in staat te zijn. Bovendien wijst deze minderheid erop, dat het betalingsbalansoverschot grotendeels is ontstaan door de daling der investeringen en dus bij een opleving vanzelf zal verdwijnen. Deze minderheid wil dus voorzichtig zijn, maar concludeert toch, dat er „geen aanleiding (is) om een beperkte verhoging van andere bestedingen volstrekt ontoelaatbaar te achten”.

Waar aldus de *mogelijkheid* van een bestedingsverruiming zo voorzichtig wordt geformuleerd en geclausuleerd — ook de meerderheid van de Raad stelt, dat er geen beletsel tegen bestedingsverruiming behoeft te zijn, „indien zulks op grond van andere overwegingen gewenst zou worden geacht, de afwijking van de norm binnen beperkte grenzen blijft...” — dienen voor de *wenselijkheid* van verdere bestedingsverruiming wel sterke argumenten te worden aangevoerd. Om hiertoe te komen beschouwt de Raad de *verdeling van het nationaal inkomen* en met name het *reële loon*. Een klemmend betoog treffen wij hier echter niet aan. De Raad memoreert achtereenvolgens verschillende maatstaven gehanteerd te hebben: de ontwikkeling van de kosten van levensonderhoud, het werknemersaandeel, de ontwikkeling van arbeidsproductiviteit en ruilvoet en de verhouding tussen reëel beschikbaar loon en reëel inkomen per hoofd. Daarop volgt nu echter een bijzonder moeizaam en ongelukkig betoog, dat moet aantonen, dat aan al deze indices „bezwaren verbonden zijn”. Zij geven geen norm, maar „ten hoogste een indruk”; er zijn „onzekerheidsmarges in de prognoses”; zij bieden kortom geen voldoende grondslag voor de beoordeling van het beleid. Dus geen conclusie en geen uitspraak over de wenselijkheid van bestedingsverruiming?

Tot verbazing van de lezer blijken al deze zo tekortschietende gegevens toch de Raad een aanwijzing te geven, „dat het desideratum van een redelijke verdeling van het nationale inkomen voor de jaren 1959 en 1960 medebrengt dat een bestedingsverruiming in deze jaren dient te leiden tot een zodanige verhoging van het reëel beschikbaar loon, dat gemiddeld in de jaren 1959 en 1960 een gunstiger verhouding van het reëel beschikbaar loon tot het reële nationale inkomen per hoofd van de bevolking wordt verkregen dan thans is voorzien”. Deze gehele passage bewijst in feite slechts één ding: de wens is sterker dan het argument. De plotselinge scepsis over alle in vroegere adviezen met zo veel overtuiging gepropageerde maatstaven lijkt alleen hierdoor te verklaren, dat zij thans geen motief voor loonstijging meer kunnen leveren.

Dit blijkt, wanneer wij de ontwikkeling van deze maatstaven volgens de prognose nagaan. De *kosten van levensonderhoud* zijn als maatstaf gebruikt in de eerste naoorlogsperiode toen de doelstelling was gericht op het op peil houden van het reële loon. Een stijging van de kosten van levensonderhoud zou in die periode dus een motief tot loonstijging hebben opgeleverd. Volgens de prognose zou in 1959 en 1960 evenwel geen stijging van de kosten van levensonderhoud te verwachten zijn. In een volgende

periode heeft de Raad als doel gesteld, dat de arbeiders een *constant aandeel* in het groeiende nationaal inkomen moesten hebben. De loonpolitiek kan zich dan richten op een gelijk houden van het werknemersaandeel in het nationaal produkt, op een stijging van het reële loon overeenkomstig de ontwikkeling van arbeidsproductiviteit en ruilvoet of op een gelijke toeneming van reëel loon en reëel inkomen per hoofd der bevolking. Ook deze maatstaven geven echter volgens de prognose voor 1959 en 1960 nauwelijks een motief tot loonstijging *boven* datgene (3 pCt. voor 1959 en 2½ pCt. voor 1960) wat in de prognose reeds ligt opgesloten. Het werknemersaandeel geeft slechts zeer geringe wijzigingen te zien en het reële loon toont een stijging, die vrijwel gelijk is aan de stijging van het reële inkomen per hoofd en die voor 1959 en 1960 tezamen juist overeenkomt met de toeneming van de arbeidsproductiviteit²⁾. Ten hoogste zou een geringe daling van het werknemersaandeel in 1960 erop kunnen wijzen dat voor dat jaar een extra-verhoging van het reële loon van 1 pCt. in de rede zou liggen. Dit is echter blijkbaar niet genoeg; men wil meer, dus gaan de thans onnutte maatstaven overboord!

Gelukkig maakt althans een „belangrijk deel van de Raad” deze kromme sprong niet mee. Dit deel merkt op, dat in de prognose reeds met een loonstijging van 3 pCt. voor 1959 is gerekend en dat het reële loon hierdoor voor 1959 al sterker zou stijgen dan het reële inkomen per hoofd. Er is hier dus „op zichzelf geen aanleiding” voor loonpolitieke maatregelen. Wel zou volgens dit deel „in 1960 een grotere loonstijging dan in de prognose is voorzien, verantwoord kunnen worden geacht, mits zij een beperkt karakter draagt en blijft binnen de grenzen door de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit en de ruilvoet gesteld”.

Al met al kunnen wij dus de conclusie van de overwegingen van de S.-E.R. zo formuleren, dat men met voorzichtigheid en binnen nauwe grenzen een zekere mogelijkheid voor verdere bestedingsverruiming ziet, „indien zulks op grond van andere overwegingen gewenst zou worden geacht”; en dat vervolgens deze wenselijkheid niet wordt geargumenteed, maar slechts door een meerderheid gesteld. Hiérbij zij ten slotte nog aangetekend, dat het uitgangspunt voor de adviesaanvraag van de Overheid was, dat de onvermijdelijke toeneming van de overheidsuitgaven het noodzakelijk maakte te komen tot een wezenlijke verlaging van de subsidielasten³⁾. Dit uitgangspunt impliceert uiteraard, dat een deel van de voor bestedingsverruiming beschikbare ruimte voor het opvangen van deze subsidieverlaging zou moeten dienen en dus niet voor een verhoging van het reële loon beschikbaar zou kunnen zijn.

Met het oog op de beperkte ruimte en deze noodzaak tot ontlasting van de begroting zou men dus een beperkte en uiterst gematigde reeks voorstellen verwachten. Op dit punt schiet het advies echter ernstig tekort. *Geen der combinaties van voorgestelde maatregelen, die in hoofdstuk IV worden verdedigd, blijft binnen de beperkte grenzen, die uit de door de Raad zelf gegeven cijfers en overwegingen voortvloeien.* Voor *combinatie C* wordt dit onmiddellijk duidelijk uit de tabel op blz. 51 van het advies, die de consequenties van dit complex van maatregelen aangeeft. Dat deze maatregelen de grenzen der economische mogelijk-

²⁾ Wel becijfert een deel van de Raad in bijlage V A, dat het werknemersaandeel nog te laag zou zijn. Men gaat daarbij echter uit van normen, die volgens de gegevens in het advies in de afgelopen jaren nimmer zijn bereikt.

³⁾ Zie bijlage I A van het advies.

heden ruimschoots overschrijden, blijkt wel hieruit, dat — ondanks de handhaving van de melksubsidies en van de tijdelijke belastingverhogingen — een achteruitgang van de betalingsbalans met bijna f. 400 mln. en een prijsstijging van circa 4 pCt. zou ontstaan.

De uitwerking van de combinaties A en B blijft in het advies min of meer verborgen, omdat — zoals hierboven al werd opgemerkt — elke kwantificering van de gevolgen van deze combinaties achterwege is gelaten. De overweging daarbij is, dat de in deze combinaties voorgestane grotere vrijheid van loonvorming geen kwantificering toelaat. Dit is echter uiteraard geen argument om de overige maatregelen niet cijfermatig te waarderen. Het onzekere effect van de vrijere loonvorming moet men daaraan dan nog toevoegen. Gelukkig kan deze omissie gemakkelijk worden hersteld met behulp van de gegevens, die de Raad zelf in bijlage V, tabel 8, verschaft. De kwantificering, waartoe men op deze wijze komt, is gegeven in de hieronder volgende tabel.

Gevolgen combinaties van maatregelen A en B^{a)}
(in afwijkingen van de prognose in bijlage V van het advies)

Maatregel	Impuls	Effect op			
		Betalingsbalans	Begroting	Prijsniveau	Reëel loon
	(in mln. gld.)	(in mln. gld.)	(in mln. gld.)	(in pCt.)	(in pCt.)
1. Verwerking huurbijslag 1957	+190b)	— 65	— 38	+0,38	+0,65
2. Huurverhoging 25 pCt.	—150a)	+120	+150	+1,5	—2,5
3. Looncompensatie	+480	—165	—96	+0,96	+1,65
4. Extra overheidsinvestering	+50	—30	—35	—	+0,1
5. Afschaffing consumenten-subsidie melk (f. 55 mln.)	—55c)	+27	+30	+0,27	—0,66
6. Compensatie in kinderbijslag etc.	+50d)	—18	—10	+0,10	+0,18
7. Toeslag op invaliditeitsrente etc.	+40e)	—24	—28	—	+0,04
Totaal	+605	—155	—27	+3,21	—0,54f)

P.M. Bij combinatie A bovendien vrije loonvorming.

a) De gevolgen voor betalingsbalans, begroting, prijsniveau en reëel loon zijn berekend met behulp van tabel 8 in bijlage V. Voor de impulsen zijn de bedragen genomen, die gemeoid zijn met loonsverhogingen of met bepaalde wijzigingen op de begroting. Huurverhogingen zijn in tabel I, die de impulsen geeft, als een negatieve factor opgenomen. De wijze van berekening van dit negatieve effect is echter niet nader gemotiveerd. Het bedrag, dat correspondeert met een huurverhoging van 25 pCt. is in tabel 8 op f. 335 mln. gesteld. (Het lijkt intussen de vraag, of hierin met de uitschakeling van woningen van vóór 1918 is gerekend). De negatieve impuls hiervan zal echter gelijkgesteld moeten worden met het gunstige effect op de begroting, dat tabel 8 op f. 150 mln. schat. Hogere inkomens van de huiseigenaren zullen immers door deze weer worden uitgegeven en zullen dus niet als een negatieve impuls mogen worden beschouwd. In de tabel zijn steeds de gevolgen voor het tweede jaar genomen, wanneer de maatregelen ten volle hebben kunnen doorwerken.

b) Geschat overeenkomstig bijlage XI. Op blz. 21 van bijlage V wordt overigens een afwijkende schatting gegeven. Dergelijke discrepanties tussen verschillende cijfers komen op meer plaatsen in het advies voor en wijzen op een bijzonder haastige afwerking.

c) Zie advies, blz. 34 en 35.

d) De bedragen, die gemeoid zijn met de compensaties voor de verhoging van de melkprijs; door verhoging van de kinderbijslag etc., zijn in het advies nergens kwantitatief aangegeven. In „De Onderneming” van 9 mei jl. worden de kosten van de verhoging van de kinderbijslag en de verwerking van de duurtetoelag geschat op f. 46 mln. Tezamen met de verhoging van de A.O.W.- en A.W.W.-premies zijn de kosten van deze compensaties in de tabel dus gesteld op f. 50 mln.

e) Geschat overeenkomstig de tabel op blz. 53 van het advies.

f) Volgens deze tabel zou het reële loon een kleine daling te zien geven. Het effect van de huurverhoging van 25 pCt. is in de tabel echter (overeenkomstig tabel 8, bijlage V) geschat op —2,5 pCt. Het totale bedrag van de huurverhoging zal voor de werknemers intussen waarschijnlijk niet meer dan f. 150 mln. belopen. (De totale huurverhoging wordt in het advies geschat op f. 335 mln.; hiervan betreft slechts een deel arbeiderswoningen en van dit deel zou volgens de voorstellen in het advies nog circa 40 pCt. worden uitgezonderd). Dit zou nauwelijks 1 pCt. van de totale loonsom zijn. In feite zou dan door dit complex van maatregelen in plaats van een lichte daling een stijging van het reële looninkomen met circa 1 pCt. ontstaan.

De conclusies, waartoe deze cijferopstelling leidt, zijn merkwaardig maar zeer verhelderend. Om te beginnen zien wij, dat dit complex van maatregelen — nog afgezien van de vrijere loonvorming — al voor ruim f. 600 mln. aan *positieve impulsen* oplevert. Voegen wij dit toe aan de impulsen, die voor 1960 blijkens tabel 3 van bijlage V reeds worden verwacht en die in totaal f. 1.565 mln. belopen, dan krijgen wij het indrukwekkende bedrag van

f. 2.200 mln. ⁴⁾ Een dergelijk bedrag aan impulsen is in geen der jaren van 1954 tot 1957 ook maar bij benadering bereikt. En toch waren dit de jaren, waarin onze economie in snel tempo in de richting van inflatie en overbesteding is afgedolen. En ook wanneer men ermee rekent, dat een deel van deze impulsen al in 1959 zal spelen, blijven gevaarlijk hoge bedragen voor 1960 over. Daarbij komt bovendien nog, dat in dit complex van maatregelen verschillende desiderata niet zijn opgenomen, die de S.-E.R. in zijn rapport van het vorig jaar over de arbeidsduur als realiseerbaar in 1960 aangaf. Met name is dit het geval voor de kinderbijslagverzekering (f. 165 mln.), de invaliditeitsverzekering (f. 175 mln.) en de vermindering van de beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen (f. 90 mln.). Ook met de gevolgen van een verkorting van de arbeidsduur is dan nog in het geheel niet gerekend. Men moet natuurlijk hopen, dat het onvermeld laten van dit alles in het huidige advies inhoudt, dat men heeft ingezien, dat deze zaken thans niet realiseerbaar zijn en zullen moeten wachten. De geluiden, dié wij hierover tot nu toe hebben horen klinken, zijn echter in dit opzicht nog niet geruststellend.

Bezien wij de tabel nu verder, dan blijkt allereerst, dat de *betalingsbalans* een aanmerkelijke verslechtering ondergaat. Dit is begrijpelijk en behoeft verder geen commentaar. Het effect op de *begroting* is echter merkwaardig. Terwijl het uitgangspunt voor het gehele advies lag in de wens van de Regering om de begroting te ontlasten door vermindering der subsidies, blijkt volgens onze tabel het uiteindelijk resultaat van de combinaties van maatregelen A en B voor de begroting vrijwel nihil te zijn. Dit is voornamelijk het gevolg van de verschillende loonmaatregelen en andere compensaties, die tezamen een grotere belasting voor de begroting meebrengen dan de verlichting door huurverhoging en vermindering van melksubsidies ⁵⁾. Eén belangrijke doelstelling van het hier voorgestelde complex van maatregelen is daarmee al dadelijk illusoir gemaakt. Bij doordenken over het probleem is dit op zichzelf ook weer niet verwonderlijk. Wanneer men wil voorkomen, dat de afschaffing der subsidies op enigerlei wijze door de grote massa der bevolking wordt gevoeld en derhalve elke maatregel door loonsverhogingen compenseert (of overcompenseert) *weigert men in wezen de last van de subsidieverlagingen te dragen*. Men kan dan ook moeilijk een belangrijke uitwerking op de begroting verwachten. Eén gevolg zal echter wel in alle duidelijkheid optreden, de prijzen zullen stijgen. Onze tabel toont ons een prijsstijging

⁴⁾ In de toelichting op tabel 1 in bijlage V wordt erop gewezen, dat men de verschillende impulsen niet zonder meer bij elkaar mag optellen, omdat het effect ervan niet geheel vergelijkbaar is. Dit is op zichzelf stellig juist. Maar het neemt m.i. toch niet weg, dat het totaal bedrag der impulsen een nuttige ruwe indruk kan geven van de totale omvang van de krachten, die de bestedingen beïnvloeden.

⁵⁾ Deze conclusie wijkt af van de tabel, die op blz. 53 van het advies gegeven wordt over de „Geraamde invloed op het rijksbudget van de voorgestelde maatregelen”. De betekenis van deze tabel is echter onduidelijk. Onder het hoofd van de tabel wordt tussen haakjes vermeld: „exclusief die welke betrekking hebben op het loonpeil”. De invloed van de verschillende loonmaatregelen op het budget blijkt echter in onze tabel juist de belangrijkste tegenwerkende invloed te zijn. Intussen wordt de compensatie voor de huurverhoging wel in de tabel op blz. 53 opgenomen. Het opgevoerde bedrag wijkt echter zeer sterk af van het effect, dat volgens tabel 8 van bijlage V bij een loonstijging van 2,75 pCt. te berekenen is. De oorzaak van dit verschil is niet na te gaan, daar elke toelichting bij de tabel op blz. 53 ontbreekt. Ik heb mij derhalve consequent op tabel 8 van bijlage V gebaseerd.

van ca. 3,3 pCt., en de stijging van de kosten van levensonderhoud zou volgens tabel 8 van bijlage V nog 1,1 pCt. meer bedragen, zodat deze zo belangrijke index in een jaar tijds niet minder dan 4,4 pCt. zou oplopen ⁶⁾). Daarmee zouden de „vergeten” groepen niet alleen geen enkele compensatie ontvangen en de volle last van de subsidieverlagingen moeten opvangen; zij zouden bovendien nog een extra-last te dragen krijgen doordat ook de lasten van de compensatie voor de arbeidersbevolking op hen worden afgewenteld. Dat dit uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid op een enkele wijze te motiveren is, spreekt wel vanzelf. Het advies blijkt hier wel zeer eenzijdig op de belangen van de direct in de Raad vertegenwoordigde groepen te zijn gericht.

De voorstellen tot huurverhoging.

Deze eenzijdigheid treedt nog extra scherp aan het licht bij de voorstellen tot huurverhoging. De Raad (met uitzondering van enige leden) wenst namelijk alle arbeiderswoningen, die vóór 1918 zijn gebouwd van de huurverhoging uit te sluiten. Voor een dergelijke wonderlijke discriminatie zou men zeker een degelijke motivering verwachten. De Raad volstaat echter met te stellen, dat gezien de kwaliteitsverschillen met na-oorlogse woningen „voor grote groepen van de vóór 1918 gebouwde woningen mag worden aangenomen dat het evenwichtshuurpeil reeds is bereikt”. In bijlage VI wordt hieraan nog de overweging toegevoegd, dat vóór 1940 de huren van de kwalitatief mindere woningen „relatief te hoog waren als gevolg van een grote vraag naar goedkope woningen in de depressieperiode van de dertiger jaren”. Voor deze stelling wordt echter geen enkel bewijs en geen enkele cijfermatige afdruk gegeven. En zonder een dergelijk bewijs lijkt de stelling weinig geloofwaardig, al was het slechts omdat de depressie van de dertiger jaren in 1940 al ruimschoots voorbij was ⁷⁾. Dat op grond van een dergelijke veronderstelde — en waarschijnlijk geringe — onevenwichtigheid in de huurverhoudingen van 1940 de huren van deze goedkopere oudere woningen het evenwichtspeil reeds zouden hebben bereikt, lijkt wel uitermate onwaarschijnlijk. De totale huurverhoging, die nog moet worden doorgevoerd om een evenwicht te bereiken, moet immers aanzienlijk meer zijn dan de 25 pCt., die de Raad nu voorstelt.

Het advies is aan het bepalen van de omvang van de in totaal noodzakelijke huurverhoging niet toegekomen. In de recente nota van de Teldersstichting is deze huurverhoging op 50 tot 60 pCt. geschat. En uit de tabel, die in bijlage VI gegeven wordt, blijkt, dat de huidige vraaghuur voor vooroorlogse woningen door de Raad op f. 400 wordt gesteld, terwijl de kostprijs voor thans gebouwde woningen meer dan f. 1.000 zou zijn. Deze cijfers wijzen op een nog aanmerkelijk grotere afstand tussen de vooroorlogse huren en het evenwichtshuurpeil. In het licht van die cijfers, die de Raad zelf verschaft, valt het moeilijk te geloven, dat de goedkopere woningen thans al op een evenwichtspeil zouden zijn gekomen. En ten slotte: indien voor enkele categorieën van oudere woningen de even-

⁶⁾ Deze prijsstijging blijkt dus even groot te zijn als die, welke het gevolg zou zijn van combinatie C; en dat terwijl het effect van de vrijere loonvorming nog buiten beschouwing gebleven is!

⁷⁾ Enkele incidentele waarnemingen betreffende de huren van arbeiderswoningen van vóór en na 1918, waarvan ik kennis heb kunnen nemen, wijzen erop, dat de van 1930 tot 1935 sterk gedaalde huren van 1935 tot 1940 weer zijn gestegen. In de omvang van de resp. stijgingen en dalingen waren geen verschillen tussen woningen van vóór en na 1918 waar te nemen.

wichtshuren al dicht zouden zijn benaderd, dan zouden toch nooit moeilijkheden behoeven te ontstaan, daar de voorgeschreven huurprijs slechts een *maximum* is, dat niet zal worden bereikt, wanneer bij die prijs de vraag kleiner zou worden dan het aanbod.

De conclusie moet dan ook zijn, dat de door de Raad voorgestelde uitzondering van deze groep woningen als een bewuste discriminatie ten behoeve van de arbeidersbevolking moet worden gezien. Afgezien van de onbillijkheid, die elke discriminatie meebrengt, zijn hiertegen ook verschillende zakelijke bezwaren aan te voeren:

1. Wanneer men in de toekomst tot een vrije huurmarkt wil komen en het zou blijken, dat de huren van de nu uitgezonderde categorie nog niet op het evenwichtspeil zijn gekomen, zou men deze huren nog eens afzonderlijk moeten verhogen. Dit zou dan weer extra weerstand en een additioneel compensatievraagstuk oproepen.

2. Deze discriminatie ten ongunste van een groep arbeiderswoningen zal de animo van particuliere woning-exploitanten om zich ook voor goedkopere woningen te interesseren niet ten goede komen. En toch is het voor een terugkeer tot normale verhoudingen op de woningmarkt van groot belang, dat ook de particuliere bouw zich op goedkopere woningen gaat richten.

3. Deze uitzonderingsbepaling dreigt weer nieuwe ambtenarij te veroorzaken. Blijkbaar toch niet geheel zeker van de billijkheid van deze uitzondering wenst de Raad deze namelijk zo te formuleren, „dat deze huren niet omhoog gaan tenzij de verhuurder ten overstaan van de daartoe bevoegde autoriteiten kan aantonen, dat de verhoging geheel of ten dele wel gerechtvaardigd is”. Maar wat zal hierbij dan het criterium moeten zijn? Een duidelijk criterium is alleen aanwezig voor die categorie woningen, die op grond van objectieve kwaliteitseisen wordt uitgesloten (zie bijlage VI, blz. 9, a, b en c). Maar geheel *daarnaast* wil de meerderheid van de Raad *alle* woningen beneden een zekere huurgrens uitsluiten van de huurverhoging. Op welke grond zou men dan weer een uitzondering op deze uitzondering kunnen bepleiten? Omdat deze huren toch nog niet op een evenwichtspeil zijn gekomen? Dat zal onmogelijk aantoonbaar zijn, wanneer de S.-E.R. zelf nog niet kan bepalen, waar dit evenwichtspeil ligt. Een concreet criterium zal derhalve ontbreken. Het is duidelijk, dat op die wijze ambtelijke willekeur en eindeloze geschillen kunnen ontstaan.

In het licht van deze uitzondering wordt ten slotte de onrechtvaardigheid van de in het advies voorgestelde compensatieregeling nog meer in het oog springend. De vóór 1918 gebouwde woningen vormen ongeveer de helft van de gehele vooroorlogse woningvoorraad en iets minder dan 40 pCt. van de totale huidige woningvoorraad van ca. 2,7 mln. Terwijl men dus ongeveer 40 pCt. van de arbeiderswoningen van de huurverhoging uitzondert, geeft men desondanks aan alle arbeiders een looncompensatie, waarvan de totale kosten zeker het dubbele vormen van een huurverhoging van 25 pCt. voor *alle* arbeiderswoningen. Op die wijze bedraagt de totale compensatie dus bijna driemaal zoveel als de extra-huur, die de arbeiders betalen. (En wanneer over enkele jaren deze huurtoeslag weer in de c.a.o.'s zou worden verwerkt, zou hier nog eens een belangrijk bedrag bijkomen.) Een dergelijke compensatie zou desondanks aanvaardbaar kunnen zijn, wanneer men daarvoor zou putten uit de „ruimte”, die door de stijging van de produktiviteit voor een verhoging van de reële

inkomens ter beschikking komt. Dat men echter voor deze driedubbele compensatie *niet* van deze ruimte gebruik wil maken, maar uitdrukkelijk stelt, dat de algemene loonsverhoging ter compensatie van de huurverhoging *in de prijzen zal mogen worden doorberekend* maakt de gehele regeling in wezen tot een vergaande sociale onrechtvaardigheid. Dit impliceert immers, dat de last van deze driedubbele compensatie wordt afgewenteld op de vergeten groepen. Daarmee worden deze groepen door de S.-E.R. inderdaad weer in de meest volstrekte zin vergeten. Er wordt nog geen woord aan hen gewijd; en er is — naar in een noot op blz. 45 wordt medegedeeld — niet meer dan één lid van de Raad geweest, dat zich tegen deze doorberekening van de looncompensatie in de prijzen heeft verzet.

De vrijere loonvorming.

In het bovenstaande is nog niet gesproken over de vrijere loonvorming, die door 20 van de 42 leden van de Raad aan combinatie A wordt toegevoegd. Hoe moet men hier tegenover staan? In beginsel heb ik alle sympathie voor de gedachte, dat wij geleidelijk weer tot een vrijere loonvorming moeten komen. Men moet zich er echter wel van bewust zijn, dat deze vrijere loonvorming ons niet tot een vrijere concurrentie zal brengen. De loonvorming zal geheel onder de macht blijven van de grote organisaties van werkgevers en werknemers. (De economist zou deze marktform kunnen typeren in de geest van een bilateraal duopolie). In die situatie staat het in het geheel niet vast, dat bij een vrijere loonvorming een marktmechanisme zal ontstaan, dat de loonhoogte op een economisch evenwicht zal richten. Het resultaat van de onderhandelingen over het loon zal in sterke mate afhankelijk zijn van de inzichten en doelstellingen, die bij de organisaties leven. Het is daarom vooral van belang *hoe* men tot de vrijere loonvorming wil komen: in welke situatie en met welke bedoelingen en overwegingen.

Daarbij moeten wij dan vooropstellen, dat in 1959 en 1960 bij doorvoering van de door de meerderheid van de S.-E.R. in de combinaties A en B voorgestelde maatregelen voor extra-loonsverhogingen in het kader van een vrijere loonvorming *in het geheel geen ruimte meer zou overblijven*. Wij zagen hierboven, dat de voorgestelde maatregelen zelfs al aanzienlijk *meer* zouden vragen dan met de beschikbare ruimte zou overeen komen, zodat een belangrijke prijsstijging te verwachten zou zijn. Hoe kan men daarnaast dan nog hoge verwachtingen wekken van de mogelijkheden voor een vrijere loonvorming? De overwegingen, die van de kant van de confessionele vakbeweging tot ons komen, geven sterk de indruk, dat men meent door vrijere loonvorming als het ware een extra-ruimte te kunnen aanboren. Zo heeft de heer Coppes van het wetenschappelijk adviesbureau van de K.A.B. blijkens een verslag in de „N.R.C.” van 16 mei jl. gezegd voor de loonvorming te willen „afstappen van de nationale ruimteberekeningen”. En uit een weergave van de gedachtengang van de heer Coppes in „De Onderneming” van 25 april jl. blijkt nog duidelijker hoe de wens voorzit om — nu de gemiddelde produktiviteitsstijging de komende jaren geheel of grotendeels voor algemene maatregelen nodig zal zijn — door de gedifferentieerde loonvorming nieuwe mogelijkheden voor verbetering te doen ontstaan. Ten slotte heeft in „De Volkskrant” van zaterdag 23 mei niemand minder dan de heer Romme zich min of meer bij dit standpunt aangesloten, waar hij schrijft: „dat we helaas nog te kampen hebben met de mentaliteit, als zou economisch een verhoging der lonen

slechts gewenst zijn op grond van de *algemene* economische toestand”. Deze gedachtengang blijkt echter, wanneer men hem doordenkt, uitermate bedriegelijk en gevaarlijk te zijn. Men kan zich een differentiatie van lonen op twee wijzen voorstellen: per bedrijfstak en per onderneming. Bezien wij deze ieder afzonderlijk.

1. Door een differentiatie per *bedrijfstak* hoopt men een extra-loonstijging te kunnen bereiken in de dynamische bedrijfstakken, waar de produktiviteit sterker stijgt dan het gemiddelde. Een dergelijke loonstijging zal echter desondanks ten volle beslag leggen op een stuk „nationale ruimte”. Want een grotere stijging in bepaalde bedrijfstakken vormt natuurlijk een onderdeel van de gemiddelde stijging voor het bedrijfsleven als geheel. En ook wanneer in die gunstige bedrijfstakken geen prijsstijging zou ontstaan, dan zou toch in elk geval een prijsdaling worden tegen gegaan, die anders mogelijk zou zijn. En die prijsdaling zou juist nodig zijn ter compensatie van de prijsstijging, die in minder gunstige bedrijfstakken onvermijdelijk voortvloeit uit de algemene maatregelen, waartoe men de „nationale ruimte” wil bestemmen.

2. Men denkt echter ook aan een differentiatie *per onderneming*. Hier doet zich in theorie de mogelijkheid voor om door een hoger loon te eisen in ondernemingen, waar de produktiviteit sneller stijgt en/of de winst hoger is dan in andere ondernemingen en in de bedrijfstak, een deel van de ondernemerswinst af te romen. Wanneer men de lonen niet verhoogt in de ondernemingen, waar de kosten het hoogst zijn, zou het prijsniveau voor de gehele bedrijfstak wellicht niet behoeven te stijgen. Op die wijze zouden de vakorganisaties volgens het recept uit de theorie van het monopolie als het ware *prijsdifferentiatie* toepassen om elke koper (in dit geval elke onderneming) de maximale prijs te laten betalen waartoe deze bereid is.

De heer Coppes stelt, dat een dergelijke differentiatie gunstig zou zijn voor de produktiviteit, omdat hiermee een grotere prikkel voor de arbeiders zou ontstaan om de produktiviteit op te voeren. Hij vergeet daarbij echter, dat deze medaille ook een andere zijde heeft. De prikkel tot produktiviteitsverbetering voor de *ondernemer* zou nl. in gelijke mate worden *verminderd*. De ondernemerswinst is immers juist de beloning voor de organisatie, de leiding en het risicodragende kapitaal van de ondernemer. En het lijkt aannemelijk, dat in veel gevallen deze activiteiten van de ondernemer in veel sterkere mate bepalend zijn voor de groei der produktiviteit dan de inspanning, die de arbeiders zich getroosten. Bovendien zou een dergelijke afroeping van de ondernemerswinst ook de ondernemingsbesparingen aantasten. Daarmee zou een onmisbare bron voor de financiering van de expansie en de produktiviteitsverbetering in deze dynamische ondernemingen worden afgetapt. Dit alles zou eerder gevaarlijk dan gunstig voor de produktiviteit zijn.

Waarschijnlijk zal dit intussen niet veel meer dan een theoretische bespiegeling blijken te zijn. Het zou immers een volkomen onnatuurlijke ontwikkeling zijn om de lonen van dezelfde arbeiders, die hetzelfde werk doen, met de produktiviteit hoe langer hoe meer te doen uiteenlopen tussen verschillende ondernemingen en bedrijfstakken. Dit zou praktisch stellig onhoudbaar zijn. Eigenlijk wordt dit ook wel min of meer toegegeven door de voorstanders van deze vrijere loonvorming. Zo stelt het S.-E.R.-advies op blz. 57, dat men zich moet baseren op de economische omstandigheden in de betreffende bedrijfstak, sector of

onderneming, „waarbij uiteraard de noodzakelijke coördinatie in het oog dient te worden gehouden”. En volgens het reeds geciteerde verslag van de „N.R.C.” stelde de heer Van der Gun van de K.A.B., dat in die bedrijfstakken of ondernemingen, waar de mogelijkheden tot produktiviteitsverhoging minder gunstig zijn, „de lonen dienen te worden aangepast, ook indien dit incidenteel door zou werken in de prijzen”. Daarmee komt het grote gevaar van een aldus opgevatte vrijere loonvorming voor de dag. Wij hebben in de jaren 1956 en 1957 al kunnen zien, hoe na een zeer geringe vertraging de bedrijfstakken, die aanvankelijk bij de gedifferentieerde loonsverhoging van 1956 achterbleven, „incidenteel” werden bijgetrokken; en wij beleven nu juist nog het laatste staartje van deze ontwikkeling, doordat ons de merkwaardige — en in het licht van het voorafgegangene stellig volstrekt onhoudbare — stelling wordt voorgehouden, dat dit inhalen van een „aperte achterstand” bij de beoordeling van de ontwikkeling van het reële loon buiten beschouwing gelaten zou moeten worden!

Het gevaar voor een dergelijke ontwikkeling zou in de huidige situatie zeker niet minder zijn. Er is weinig fantasie voor nodig om zich een werkverdeling voor te stellen, waarbij de confessionele vakbeweging voorgegaat bij het vragen van loonsverbetering in de „gunstige” bedrijfstakken, en het N.V.V. dan vervolgens klaar staat om het inhalen van de „achterstand” in de minder bevoorrechte sectoren te eisen!

Al deze kritiek richt zich echter alleen op een onjuiste toepassing van de vrijere loonvorming, die zich helaas in bepaalde uitlatingen van vakverenigingszijde schijnt af te tekenen. In een gematigde toepassing van de vrijere loonvorming zou deze zin kunnen liggen, dat een iets groter verschil in loonniveau wordt geschapen tussen de sterk expanderende en de meer stationaire bedrijfstakken. Binnen nauwe grenzen zou dit nuttig kunnen zijn, voor zover namelijk de groei van deze gunstige bedrijfstakken thans door een tekort aan arbeidskrachten zou worden geremd. Wanneer dergelijke belemmeringen zouden kunnen worden overwonnen doordat men iets gemakkelijker arbeiders met een hoger loon zou kunnen aantrekken, zou dit inderdaad de produktiviteit in de economie als geheel ten goede kunnen komen. Maar dan zou men bij de loonvorming in feite moeten terugkeren tot het aloude en beproefde criterium van *vraag en aanbod*. En het zou slechts logisch en consequent zijn om bij de invoering van een dergelijke vergrote differentiatie andere incidentele loonstijgingen, zoals die in de prognose van het advies vervat zijn, achterwege te laten. Ook de verwerking van de huurbijslag 1957 zou voor het tot stand brengen van deze beperkte differentiatie moeten worden gebruikt. Op die wijze zou men het gevaar voor prijsstijging belangrijk kunnen beperken. Bij deze toepassing van de vrijere loonvorming sluit combinatie B in het advies zich het meeste aan.

Om aldus tot een aanvaardbare toepassing van de vrijere loonvorming te komen, zal men dus de illusie moeten opgeven, dat de differentiatie een soort toverformule zou zijn, waarmee men reële loonsverhogingen tevoorschijn zou kunnen roepen uit het „niets” van een nationale produktiviteitsstijging, die al ruimschoots is gebruikt voor tal van andere doeleinden. Wanneer men zich wél aan dit soort „wishful thinking” wil blijven overgeven, zal de vrijere loonvorming naar alle waarschijnlijkheid nog een belangrijke dosis extra-inflatie opleveren, boven hetgeen de overige maatregelen in de groepen A en B blijkens het bovenstaande reeds zouden meebrengen. De ook door de

heer Coppes nagestreefde⁸⁾ stabiliteit van het prijsniveau zou dan wel zeer drastisch kunnen worden verstoord; en het is zeer wel mogelijk, dat de teleurstelling daarover zo groot zou zijn, dat de vrijere loonvorming voor geruime tijd weer volledig in diskrediet zou geraken. Juist wie in principe de vrijere loonvorming voorstaat, moet daarom thans met kracht aandringen op een gematigde toepassing in de hierboven bedoelde zin.

Conclusie.

Vatten wij ons oordeel over het jongste advies van de S.-E.R. kort samen, dan kan dit niet anders dan zeer negatief luiden. Ondanks de voortreffelijke cijferopstellingen en berekeningen, waarover men heeft kunnen beschikken, is men niet tot een economisch verantwoord advies kunnen komen. De poging, die gedaan is om de tegenstellingen t.a.v. de subsidiepolitiek te overbruggen, heeft vrijwel de gehele Raad zijn toevlucht doen zoeken in de „social lubricant” van de inflatie. Alleen door afwenteling der lasten op hen, die niet vertegenwoordigd zijn, is men enigszins tot elkaar kunnen komen. Een belangrijk deel van de Raad schijnt zich daarbij bovendien in „wishful thinking” te begeven, waardoor gemakkelijk nog meer inflatie kan ontstaan. Wanneer dan — ondanks dit alles — de poging tot verzoening der tegenstellingen nog mislukt, blijft waarlijk zeer weinig te waarderen over.

Op deze wijze wordt het gehele advies beheerst door het streven van de vakbeweging om het reële loon omhoog te brengen. Dit streven is op zichzelf volkomen natuurlijk en begrijpelijk. Nu de vakbeweging een zo sterke politieke en economische macht heeft gekregen, zal zij echter moeten gaan handelen naar het inzicht, dat een stijging van het reële loon op de duur alleen mogelijk is voor zover de produktiviteit toeneemt. Pogingen om een stijging te forceren, die daar bovenuit gaat, komen in feite niet ten laste van de ondernemerswinst, maar worden door prijsinflatie op de vergeten groepen verhaald. Niemand kan ontkennen, dat dit sociaal volstrekt onrechtvaardig is.

De werkzaamheid van de Sociaal-Economische Raad heeft in de afgelopen jaren verschillende malen de hoop kunnen wekken, dat het gezamenlijk overleg op de basis van de economische gegevens en met deelneming van economische deskundigen ertoe kon leiden, dat de belangengroepen hun eisen zouden beperken tot het economisch mogelijke. Het huidige advies doet die hoop helaas vervagen; afgewogen tegen de cijfers en overwegingen in zijn eigen bijlagen is het duidelijk te licht bevonden. Voor de argeloze, niet deskundige, lezer is dit echter moeilijk zichtbaar. Deze zal door de vele cijfers en betogen in het rapport eerder worden geïmponeerd. Zo ontstaat het gevaar, dat door ons economisch toporgaan een schijn van exactheid, ja van wetenschappelijkheid wordt gegeven aan eisen en verlangens, die eenzijdig en daardoor onbillijk zijn en die ons land lijnrecht naar een nieuwe inflatiegolf dreigen te voeren. Daaruit zou ten slotte opnieuw overbesteding met haar onvermijdelijk volgende bestedingsbeperking kunnen voortvloeien. Dit zou uiteindelijk in het belang van geen enkele groep blijken te zijn, zoals de ervaring van de nu achter ons liggende periode wel heeft bewezen.

Laat ons daarom hopen, dat bezinning op deze ervaring der afgelopen jaren de roes van nieuwe welvaartsdromen nog tijdig zal intomen.

Rotterdam.

Prof. Dr. H. J. WITTEVEEN.

⁸⁾ Zie het verslag in de „N.R.C.” van 16 mei jl.

Met het Kreekrak-zeehavenplan heeft Noord-Brabant naar schrijver meent een hoogst opmerkelijke stap gedaan. Het voor zeeverkeer bereikbare terrein is in dit plan niet getekend als voortzetting van een, overigens nog bescheiden, industrie- en havengebied bij Bergen op Zoom aan de Ooster-, maar aan de Westerschelde. Hiermede oriënteert men zich nadrukkelijk op Antwerpen. Door het te graven Sloekanaal kunnen echter straks de zuidwestelijke Noordbrabantse bedrijvigheidsgebieden ook via de Oosterschelde worden bereikt. Men zal er het nationaal humeur aanmerklijk minder mee bederven en men levert zijn onderhandelingspositie niet uit. Schrijver geeft ook om de volgende redenen de voorkeur aan een vaarweg door de Oosterschelde: a. in Noord-Brabant kan men kiezen tussen oeverontsluiting langs de Oosterschelde dan wel langs het Volkerak; b. het gehele zuidwestelijke deltagebied wordt toegankelijk voor zeeschepen; c. misschien worden nieuwe perspectieven geopend voor de zgn. uitstraling van de Randstad; d. het Zuid-Sloegebied kan ten dienste staan van de zeer grote schepen en de uit deze bereikbaarheid voortkomende bedrijvigheid en e. het Deltaplan komt tot optimaal rendement.

Is dit de Nieuwste Waterweg?

Rijn en Schelde waaiëren breed uit over de Eurodelta. In het ontmoetingsgebied tussen de Europese binnenwateren en de wijde wereldzee kristalliseerden zich drie bedrijvigheidskernen uit: Rotterdam, Amsterdam en Antwerpen.

De spectaculaire groei dezer steden en hun omgeving en de hoge verwachtingen omtrent de Eurodelta maakten verziende plannen noodzakelijk voor woon- en werkgebieden. De twee Nederlandse steden vallen bovendien binnen dat beroemde gebied dat luistert naar de roepnaam Randstad Holland. De derde stad, de stad onzer zuider vrienden, bezit de markante eigenschap dat zij ligt: aan de andere zijde van de nationale grens.

In Nederland is men het wel met elkaar eens dat de delta-functie een onzer belangrijkste economische fundamenten is. Het is bovendien een fundament waarop men een steeds groeiend bouwwerk denkt te kunnen plaatsen. Voor dit bouwwerk wordt thans plaats gezocht — hetgeen in het dichtst bevolkte land ter wereld niet altijd eenvoudig is.

Er komt iets bij. Voor het land waaraan de zee haar naam gaf, en voor het in babies en fabrieken zo florerende Noord-Brabant, wordt het een steeds vreemder gewaarwording dat de relaties met de wereldzee zich uitkristalliseerden juist buiten hun grenzen.

Het behoort echter tot de wetmatigheden der ruimtelijke ontwikkeling dat het achterwaartse perspectief der historie veelal van veel groter invloed is dan, laten wij zeggen, het kaartbeeld. Op de meest directe wijze is dat wel het geval bij de ontwikkeling van havengebieden. De externe factoren kunnen gelijk of nagenoeg gelijk gunstig zijn — als de beschouwer der interne factoren *hier* een grote, veelzijdige stad constateert met een krachtig ontwikkelde haven, en *daar* slechts wat vriendelijk vee en een bietenhoop, dan liggen de groeikrachten niet gelijk.

Men zal bij elke gedachte over de ontwikkeling van het zuidwestelijk deltagebied dan ook uit moeten gaan van de blijvende aanwezigheid van twee grote dominanten: Rotterdam in het noorden en Antwerpen in het zuiden.

De wateren van het tussengelegen gebied omspoelen honderden kilometers Zeeuwse, Zuidhollandse en Noord-

brabantse kust. Voor de Rotterdamse scheepvaart zijn deze tussenliggende wateren vooralsnog slechts van betekenis voor het, overigens in betekenis toenemende, interne Benelux-verkeer. De blik van Rotterdam richt zich primair westwaarts naar de zee en oostwaarts naar de Rijn. Voor Antwerpen zijn de tussenliggende wateren relatief van groter betekenis. Waar het naar de zee westwaarts blik, blik het naar de Rijn noordwaarts.

Zeeland heeft directe economische relaties met de Westerschelde, maar alleen met het westelijk deel tussen Terneuzen en Vlissingen. Behoudens voor de visserij worden de tussengelegen wateren eerder als een hinderlijke verkeersscheiding ondervonden dan als een levensader. De belangrijkste scheepvaartbeweging noord-zuid v.v. gaat aan Zeeland en Noord-Brabant letterlijk voorbij.

Thans zijn echter de Deltawerken in uitvoering, en deze zullen het tussenliggende gebied in twintig jaren een geheel ander gezicht geven. Thans moeizaam te bereiken eilanden bevinden zich alsdan centraal in de Benelux. Tussen het Hollands Diep en de Westerschelde ontstaat een geweldig dok met wijde en diepe vaarwegen en een gereguleerde waterstand. Ten noorden blijft dan de open Nieuwe Waterweg en ten zuiden de open Westerschelde.

Waar is dit dok toegankelijk? Vanuit het noorden door de Volkeraksluizen, vanuit het zuiden via het Kanaal door Walcheren en het Kanaal door Zuid-Beveland. En bovendien door de sluisen van het te graven *Sloekanaal* ten oosten van Vlissingen. Dit laatste nu wordt de sleutel tot het navolgende verhaal.

„In 1949 werd het noordelijk deel van het Zuid-Sloe (de Quarlespolder, ter grootte van 481 ha) ingedijkt en sedertdien is de aanslibbing ten zuiden hiervan zover gevorderd, dat het in het voornemen van de Rijkswaterstaat ligt in 1962 tot bedijking van het zuidelijk deel van het Zuid-Sloe over te gaan.

Deze bedijking zal mede ten gevolge hebben een verkorting van de (in het kader van de Delfawet te verhogen) zeevering langs de Westerschelde.

Voorts wenst de N.V. Kon. Mij. „De Schelde” te Vlissingen een gedeelte van de gronden in het zuidwestelijk deel van het Zuid-Sloe voor het stichten van een werf ten behoeve van reparatie en nieuwbouw van schepen. Zij heeft dit terrein gekozen, omdat het gelegen is aan diep vaarwater en bereikbaar voor geladen schepen tot 35.000 Bruto-registerton”.

Aldus in nuchtere taal het Algemeen Verslag van de afdelingen van de Provinciale Staten van Zeeland omstreeks de jaarwisseling 1958-1959. Zo is dus het Sloe-project begonnen. Bijzonder interessante perspectieven openen zich toen bleek dat een doorgraving van de Sloedam (het Sloekanaal) misschien zeer bruikbaar zou zijn voor het doorspuien van het toekomstige Zeeuwse Meer en de Zandkreek. Dit is thans in onderzoek. De 1.000-2.000 ha potentieel industriegebied in en bij het Zuid-Sloe zouden dan een rechtstreekse verbinding krijgen met alle wateren van de Eurodelta. In Zeeland staan deze plannen en onderzoeken in het middelpunt der belangstelling.

In Noord-Brabant gaan de gedachten uit naar een krachtige ontwikkeling van het zo bijzonder gunstig gelegen West-Brabant. Er is in Nederland wellicht geen tweede gebied te vinden dat in de toekomst zodanige mogelijkheden krijgt als dit gewest. Gelegen in de onmiddellijke nabijheid van twee wereldhavens, beschikkend over ruimte, zandgrond, een groeiende bevolking en (straks) een schitterende verkeersligging, en georiënteerd op een regionaal centrum van urbane allure als Breda, kan het ongetwijfeld een grote toekomst tegemoet gaan.

Het heeft daarom wel verwondering gewekt dat in het overigens zo toe te juichen ontwikkelingsplan voor dit gebied het Kreekrak-zeehavenplan zo centraal wordt gesteld. Zou men niet geheel zonder kunnen, zo stelt Dr. A. D. J. Brantenaar in dit tijdschrift, waar Antwerpen, Rotterdam en Dordrecht in de onmiddellijke omgeving liggen en men ook nog aan Terneuzen en Vlissingen zou kunnen denken? „Braucht aber die Wirtschaft Nordbrabants einen eigenen Hafen, so ist Vlissingen dafür zweifellos der richtige Platz”, zei vóór hem 26 jaar geleden reeds Dr. Erich A. Kautz in zijn studie „Der Hafen von Vlissingen” in het „Weltwirtschaftliches Archiv”.

Deze vraag is interessant maar valt buiten het kader van dit artikel. De volgende aspecten van de Noordbrabantse havenplannen vallen echter wel binnen dit kader.

Men heeft voor de toegang tot de Noordbrabantse havens in eerste instantie in de meest voor de hand liggende richting gekeken, nl. naar de Westerschelde. Uitmonding van een groot zeehavenkanaal op de bijzonder moeilijke en ongetemde wateren bij Bath is echter wel uitgesloten. Men heeft toen de voor een Nederlandse provincie wel hoogst opmerkelijke stap gedaan, voor te stellen haar lot onverbrekkelijk te verbinden met de belangen van een niet-Nederlandse havenstad.

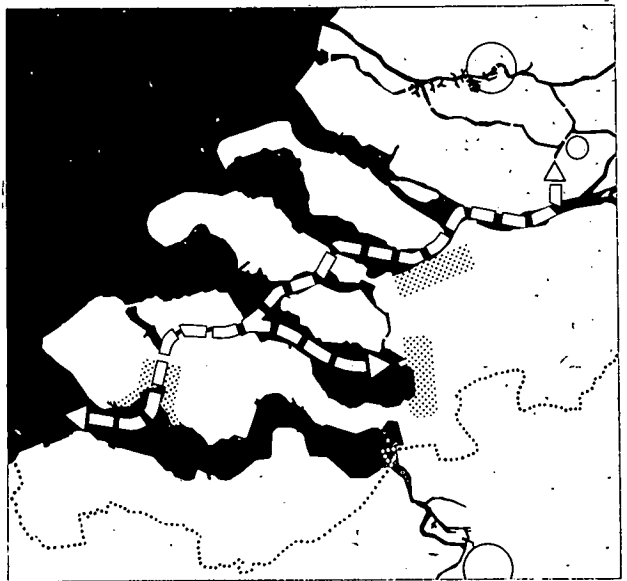
Men kan dit in principe toejuichen of verwerpen. Zij die het toejuichen zeggen: ziedaar de Benelux-samenwerking in haar hoogste vorm. Zij die het verwerpen zeggen: ziedaar een sublieme methode om eigen onderhandelingspositie te ondermijnen en het plan dus nationaal onaanvaardbaar te maken.

Hierboven zijn de woorden „hoogst opmerkelijk” gebruikt, en wel tevens om de volgende reden. Het voor zeeverkeer bereikbare terrein is niet getekend als voortzetting van een, overigens nog bescheiden, industrie- en havengebied bij Bergen op Zoom aan de Oosterschelde, maar zuidelijker

aan de Westerschelde. De overwegingen zijn duidelijk; men verwacht een snellere oplossing vanuit de bestaande scheepvaartweg door de Westerschelde dan vanuit de Oosterschelde, welke pas over twintig jaar hanteerbaar zal zijn. En men kent de wetmatigheden van een havenontwikkeling: de wenselijkheid van een veelzijdige samenbundeling. Dus leunt men aan tegen een grote havenstad — en dat is in dit geval Antwerpen.

Deze overwegingen zijn echter alleen juist indien mocht blijken dat de voortgang der Benelux-samenwerking zo snel verloopt dat men a. binnen de twintig jaar tot overeenstemming komt over alle ermee samenhangende problemen, en b. het in Nederland aanvaardbaar wordt geacht dat een der meest belovende industriegebieden zich nadrukkelijk oriënteert op Antwerpen.

Men kan niet aan de indruk onttrekken dat bovenstaande moeilijkheden zijn onderschat en dat de op het geduldig papier getekende plannen zelve te ongeduldig zijn. Te ongeduldig, omdat, indien men zich even de tijd gunt, een veel aantrekkelijker mogelijkheid aan de horizon verschijnt.



Deze aantrekkelijker mogelijkheid ligt in de Oosterschelde. Reeds werd gewezen op het Sloekanaal. In open verbinding met de Zandkreek geeft dit kanaal via een sluis toegang tot de Oosterschelde. De Oosterschelde is gedeeltelijk zeer diep; zij kent diepten van 50 meter. Als binnenwater is zij met redelijke middelen op diepte te houden. Vanaf de Zandkreek loopt de diepe vaargeul in drie richtingen: naar het noordwesten in de richting Zierikzee, naar het noordoosten in de richting Volkerak-Hollands Diep, en naar het oosten tot voor de poorten van Bergen op Zoom. Uit overwegingen van veiligheid en zoetwatervoorziening krijgt de scheepvaart deze vaargeulen van groot potentieel in de schep geworpen.

Men kan de zuidwestelijke Noordbrabantse bedrijvigheidsgebieden dus ook bereiken via de Oosterschelde. Men zal er het nationaal humeur aanmerkelijk minder mee bederven en levert zijn onderhandelingspositie niet uit.

Er zijn nog meer redenen waarom men aan een vaarweg door de Oosterschelde de voorkeur zou willen geven. Ten

Schrijver schetst allereerst in grote lijnen het economisch-groeiproces der landen, dat zich als regel in drie fasen voltrekt: de landbouwfase, de industriële fase en de distributiefase. Vervolgens duidt schrijver de essentiële kenmerken aan voor elk van de achtereenvolgende stadia van de verticale textielkolom in Nederland en West-Europa. Hij wijst hierbij op een drietal belangrijke consequenties, t.w. 1. wanneer het aandeel van textiel in het totaal der consumptieve bestedingen gaat dalen, zal de handel t.o.v. de consument in een steeds lastiger positie komen te verkeren; 2. de gewijzigde afzetstructuur tussen industrie en handel en 3. de steeds toenemende moeilijkheid voor de industrie om zich uit een textielrecessie te werken. Alleen een serie maatregelen zal volgens schrijver in staat blijken te zijn om het getij te doen keren. Deze maatregelen betreffen: markt-onderzoek, research, promotion, prijs, distributie en samenwerking. Aan elk dezer maatregelen schenkt schrijver ten slotte afzonderlijk aandacht.

Afzetvergroting van textielprodukten in Nederland en West-Europa

- Het economisch-groeiproces der landen voltrekt zich in grote lijnen als volgt: het eerste stadium is veelal dat van de landbouw; later volgt de industriële ontwikkeling, waarnaar het accent geheel of gedeeltelijk wordt verschoven. Bekende voorbeelden van beide fasen zijn o.a. Engeland vóór en na de industriële revolutie aan het einde van de 18e eeuw en de Verenigde Staten vóór en na de burgeroorlog van 1861-1865.

Voor laatstgenoemd land breekt na 1929 een geheel nieuw tijdperk aan, zij het met een tijdelijke onderbreking in de jaren 1941-1951, nl. de derde en wel de distributiefase, waarin de zorg voor de afzet aan de uiteindelijke

verbruiker (merchandising and marketing) minstens even belangrijk is geworden als het produceren zelf. Veel geld wordt uitgegeven om de markt en de verbruiksgewoonten te bestuderen alsmede om de produkten hierop af te stemmen. Nog meer geld wordt besteed aan marktontwikkeling door middel van reclame, promotion, public relations e.d. Een soortgelijk onderscheid op kleinere schaal treft men tussen industrieën aan. Bij "growth industries" ligt het accent op de produktie, maar bij o.a. de textielindustrie is zowel in Amerika als in West-Europa de distributiefase al bereikt. Kenmerkend voor deze fase is dat de bestedingsmogelijkheden van de verbruikers beperkt zijn ten opzichte

(vervolg van blz. 443)

aanzien van de Westerschelde kan een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de problemen van de toegankelijkheid (deze liggen op zee buiten de eigenlijke Schelde) en van de Westerschelde zelf. Deze laatste zijn geconcentreerd ten oosten van Hansweert.

Voor de tegenwoordige scheepvaart levert de toegang tot de Schelde geen enkele moeilijkheid op. Zelfs bij het slechtste weer, bij mist en storm, is de rede van Vlissingen te bereiken. Hier gaat men dan voor anker om de meest gunstige omstandigheden af te wachten voor de verdere vaart. Ook bij het toegankelijk maken voor de grootste schepen blijken de problemen duidelijk naar de plaats te scheiden; die van de Scheldemonde en die ten oosten van Hansweert.

Men kan nu stellen dat een voortdurende verbetering van de Scheldemonde een gemeenschappelijk Belgisch en Nederlands belang is, maar dat de toestand van het oostelijk gedeelte wel in de eerste plaats Antwerpen regardeert. Het is dan niet verstandig er een Nederlands havenbelang aan op te hangen.

Er zijn nog veel meer interessante aspecten aan de ontsluiting van het grote Delta-dok door middel van het Sloekanaal:

a. in Noord-Brabant kan men kiezen tussen oeverontsluiting langs de *Oosterschelde*, dan wel langs het *Volkerak*. De bereikbaarheid voor zeeschepen via het Sloekanaal is

praktisch gelijk. Hoewel gelegen achter de Volkeraksluis, zijn ook de oevers van het Hollands Diep bereikbaar;

b. het *gehele zuidwestelijke deltagebied* wordt toegankelijk voor zeeschepen. Dit is van gelijkwaardige betekenis voor Noord-Brabant en Zeeland en kan zelfs voor Zuid-Holland van belang zijn;

c. waar een grotere wederzijdse relatie met Rotterdam mogelijk is, worden misschien nieuwe perspectieven geopend voor de zgn. uitstraling van de Randstad. Zou een ontwikkeling bij de Haringvlietbrug („Randstad en Delta") thans mogelijk zijn zonder Driewegkanaal?

d. het onmiddellijk bij zee gelegen Zuid-Sloengebied kan ten dienste staan van de zeer grote schepen en de uit deze bereikbaarheid voortkomende bedrijvigheid;

e. last but not least: het Deltaplan komt tot optimaal rendement.

Ten slotte moge erop worden gewezen dat het bovenstaande geen plan is en zelfs geen visie. Het is slechts een gedachtenflits, neergeschreven zonder lastgeving of ruggespraak, maar een gedachtenflits welke zoveel boeiende aspecten bleek op te leveren dat toevoegen aan de publieke discussie verantwoord leek.

Drs. L. H. Klaassen heeft eens gezegd: „Als er een Nieuwe Waterweg gegraven kon worden, waarom zou er dan geen Nieuwste Waterweg kunnen komen?" De vraag rijst nu: is dit soms die Nieuwste Waterweg?

Middelburg.

Ir. JAN Ph. L. PETRI, B.N.S.

van de produktie- en aankoopmogelijkheden. De consumptieve krachten moeten voortdurend gemobiliseerd worden voor een steeds toenemend aantal verbruiksgoederen en elke tak van industrie en handel spant zich in om door middel van moderne produktie- en verkoopmethoden aanspraak te maken op een zo groot mogelijke voorkeur van de consumenten voor de eigen artikelen om zodoende de verkregen marktpositie te consolideren en te vergroten. In deze derde fase is het handelsapparaat een fijn werkend mechanisme terwijl de gehele economie veel kwetsbaarder is voor externe verstoringen, zoals bijv. de import van textiel zowel uit de landen met staatshandel en politieke prijzen als die uit de onderontwikkelde gebieden met een zeer lage levensstandaard.

Het Amerikaanse voorbeeld leert dat dergelijke verstoringen met alle kracht dienen te worden geweerd, teneinde fatale repercussies voor de industriële bedrijvigheid en de werkgelegenheid te voorkomen. Voor West-Europa komt er nog een belangrijke factor bij. De gezamenlijke weefselexporten van de katoen- en wolindustrieën der E.E.G.-landen resp. der O.E.E.C.-landen naar de gebieden buiten West-Europa bedragen kwantitatief rond 15 pCt. van de gezamenlijke produktie. Zou een dergelijke export in de toekomst onverhoopt geheel of ten dele wegvallen, dan staat men (nu reeds) voor de taak om tezamen met de tussenhandel het Westeuropese consumptiepeil met zeker ca. 15 pCt. omhoog te brengen. Anders treedt industriële contractie op zoals deze momenteel opnieuw in Lancashire aan de orde is.

In de verbruikssfeer dreigt, naarmate het welvaartsniveau zekere minimale grenzen heeft overschreden, het aandeel van textiel in het totaal der consumptieve bestedingen te dalen. Indien zulks zou gebeuren, betekent dit dat het textielverbruik niet meer meegroeit met de algemene economische ontwikkeling. Hier blijkt al direct het belang en de noodzaak van marktonderzoek, om te kunnen nagaan waar en welke de zwakke plekken in het textielverbruik zijn en tevens waar en hoe dit verbruik nog wel is op te voeren.

In Nederland besteden de consumenten momenteel ca. 14 pCt. van hun totale uitgaven aan textiel; dit is een bedrag van tegen de f. 3 mrd. per jaar. Een vermindering van 1 pCt. der textiel aankopen betekent een omzetsdaling van ca. f. 30 mln. op detailhandelsniveau, welke zich echter in versterkte mate doet gelden als een aanzienlijk grotere afzetvermindering van de industrie aan de handel, omdat deze eerst haar voorraden moet aanpassen aan het verlaagde omzetsniveau alvorens opnieuw en minder te kopen.

Het mag nog wel eens worden vastgesteld dat Nederland in verhouding tot zijn bevolking een belangrijk textielverbruikend land is. Ondanks alle verlokkingen van duurzame consumptiegoederen als auto's, televisietoestellen, ijskasten e.d. ligt het hedendaagse textielniveau met ca. 14 pCt. van het totaal der consumptieve uitgaven hoger dan vóór de oorlog; toen bedroeg het nl. ca. 12 à 13 pCt. Een gunstige factor is o.a. dat er een grotere „teenagers”-markt op komst is. Een nadelige factor zou een eventuele huurverhoging kunnen zijn, indien deze niet volledig gecompenseerd zou worden door een loonsverhoging. De huren lagen vóór de oorlog op een peil van ca. 9 tot 11 pCt. van de bestedingen en thans slechts op ca. 5 à 6 pCt.

Wat het katoenverbruik per hoofd der bevolking betreft staat Nederland met ca. 7 kg na Noord-Amerika en Zwitserland op de derde plaats en t.a.v. het dito wolverbruik op de vierde plaats na Zwitserland, Australië en Engeland.

Het genoemde Nederlandse gemiddelde voor katoen ligt ruim 30 pCt. boven dat van de Euromarkt en is voor wol zelfs ruim 50 pCt. hoger. Het belang om een dergelijke markt in stand te houden is dus wel duidelijk.

Als het meest essentiële element in de handelssector kan worden beschouwd de trend naar „big retailing”, m.a.w. de concentratie tot grotere operationele eenheden, zoals daar zijn de inkoopcombinaties van detaillisten en het ketting-filiaalbedrijf, naast de warenhuizen. Prof. Galbraith (Harvard) heeft nagegaan waarom de consumentenbonden in de Verenigde Staten zo weinig invloed hebben. Zijn conclusie was dat de handel, door te opereren in grote eenheden, zich een betere onderhandelingspositie heeft verschafte en daardoor in feite de consument op effectievere wijze vertegenwoordigt. Hij gebruikt hiervoor de term „countervailing power”.

In de distributiefase zullen de distributiekosten de neiging vertonen tot stijgen. Het grootbedrijf in de handel is mede een organisatievorm welke verlaging der distributiekosten beoogt. Dr. A.M. Groot heeft in een recente voordracht voor het C.O.P. te Utrecht in dit verband enkele belangwekkende cijfers verstrekt. Voor de afzet van alle verbruiksgoederen in Nederland geldt dat elke consumentengulden gemiddeld voor ca. 60 cent uit distributiekosten en voor ca. 40 cent uit produktiekosten bestaat. De distributiekosten zijn dus niet alleen het grootste deel geworden, maar zoals de heer Groot het geestig uitdrukte: „dit deel van de citroen bevat tevens nog het meeste sap”.

In de industriële sfeer staat het feit van de surpluscapaciteit op de voorgrond alsmede het niet-slagen om de gevolgen hiervan van de markt af te houden. Boven genoemde feiten en ontwikkelingen in de verticale textielkolom hebben drie belangrijke consequenties.

1. Wanneer het textiel aandeel in het budget van de consumenten inderdaad gaat dalen, betekent dit dat de handel t.o.v. de consument in een steeds lastiger positie zal komen te verkeren. Er moet voortdurend van alles gebeuren om de omzetten op peil te houden. Textiel heeft reeds een opvallende plaats in de etalages van warenhuizen en in de advertentiekolommen van de dagbladen. Er vinden stunt-verkopen plaats. Uitverkopen worden vervoegd. De kleine en middelgrote textielzaken getroosten zich nu reeds belangrijke uitgaven voor reclame, zoals blijkt uit het rapport: „Statistiek voor de Detailhandel in Textielwaren over 1957” van het Economisch Instituut voor de Middenstand. De post reclame varieert van gemiddeld 4,6 pCt. der exploitatiekosten voor een textielzaak met een jaarlijkse omzet van f. 30.000—f. 60.000 tot gemiddeld 9,6 pCt. dezer kosten voor een textielzaak met een jaarlijkse omzet van f. 250.000—f. 400.000. Aan de andere kant maken nieuwe distributievormen plotseling grote opgang, zoals bijv. het postorderbedrijf, terwijl in ons land inmiddels ook al een tweetal discount-houses voor textiel zijn verzezen en dit alles om de doorstromingsnelheid, zo nodig voor lagere distributiekosten, op peil te houden.

2. Een tweede consequentie is de gewijzigde afzetstructuur tussen industrie en handel. De traditionele schakels fabriek — grossier — detaillist blijven bestaan, maar momenteel gaat tegen de 60 pCt. van het binnenlands textielverbruik (in waarde) rechtstreeks van fabriek naar grootwinkelbedrijf en inkoopcombinatie. De handel heeft de tendens naar concentratie beter verstaan dan de industrie.

3. De derde consequentie komt nagenoeg geheel voor rekening van de industrie zelf. Het wordt steeds moeilijker om zich uit een textielrecessie te werken. Een typisch voor-

beeld hiervan is het sterk van elkaar afwijkende verloop van een drietal na-oorlogse textielrecessies in de Verenigde Staten. De eerste recessie van 1948-1949 kon nog verklaard worden als „inventory cycle”. Nadat de handelsvoorraad zich hadden aangepast, zette de opgaande lijn zich verder voort. De tweede textielrecessie van 1953-1954 vertoonde naast het voorraadaspect, al geheel andere kenmerken, die eerst goed duidelijk werden tijdens de derde textielrecessie, welke niet minder dan drie jaar duurde, nl. van midden 1955 tot midden 1958. In deze periode raakte de industrie beklemd tussen enerzijds de noodzaak om op hoge capaciteit te draaien voor het bereiken van lage kostprijzen, maar anderzijds combineerden grootafnemers hun aankoopacties en bleven — ook toen de handelsvoorraden zich al hadden aangepast — mondjesmaat kopen, blijkbaar in een poging om hun inkoopmarkt continu „soft” te houden. Eerst toen in de industrie overeenstemming was bereikt over een gezamenlijke actie tot verkorting der werkdagen werd deze weerstand overwonnen. Desalniettemin bleek duidelijk dat deze derde textielrecessie een uiterst gevaarlijk karakter droeg, mede omdat er geen verband meer was met het algemeen conjunctuurverloop.

Alleen een serie maatregelen zal in staat blijken te zijn om het getij te doen keren. Deze maatregelen betreffen: marktonderzoek; research, promotion, prijs, distributie en samenwerking.

Marktonderzoek.

Dit hulpmiddel is niet altijd even populair. Het kost veel geld en werkt volgens velen maar onnodige belangstelling voor allerlei ongewenste situaties, zoals surplusposities. Bovendien weet de verkoopstaf van elk bedrijf toch precies wat er gaande is op de markt. Er zijn drie groepen van artikelen welke voor elk bedrijf „prima” zijn: in de eerste plaats alle artikelen van de concurrenten (althans, dit meent men; wist men maar beter); voorts alle artikelen, waarvoor het produktieschema achterblijft bij de leveringsverplichtingen. Waren die leveringen maar op tijd geschied, dan zouden nu de nabestellingen al binnen zijn geweest. De derde groep van „prima” artikelen omvat al die produkten welke juist de laatste week of weken zijn gaan lopen en daardoor de toenemende aandacht van de verkoopafdeling vragen.

Op deze wijze komt men er natuurlijk niet. Zodra een onderneming van een zodanige omvang is geworden, dat het directe contact tussen directie en klanten niet goed meer mogelijk is, bestaat er behoefte aan marktonderzoek.

Research en promotion.

Deze beide staan in nauw verband met marktonderzoek. Hoe wil men iets promoten en kosten maken voor reclame e.d. zonder dat van te voren onderzocht is of de markt voor het betreffende artikel elastisch is, resp. te maken is. Blijkt aan de andere kant de verkoop van een artikel moeteruit te gaan, dan zal het aan de technische research achter worden teruggegeven van verbetering resp. lagere kosten. Een industrietak die zowel marktonderzoek als technische research collectief laat verrichten, zal ook voor coördinatie tussen deze beide moeten zorgen.

Een sprekend voorbeeld van de wijze waarop door gezamenlijke krachtsinspanning van research en promotion voor belangrijke delen van het textielverbruik een elastische vraag te creëren is, vormt de na-oorlogse ontwikkeling van de markt voor katoenen kleding in de Verenigde

Staten. Door toepassing van o.a. de kreukherstellende finishes zijn nieuwe doekeigenschappen verkregen en mede door moderne promotiemethoden is het verbruik van katoenen kleding gedurende de afgelopen jaren naar verhouding veel sterker gestegen dan de totale vraag naar alle goederen, hetgeen blijkt uit onderstaande gegevens.

Het katoenverbruik in de Verenigde Staten in 1947 en 1958 (per grote artikelgroepen)

Totale bestedingen der consumenten in constante dollars	1947	1958	Procentuele toename
	\$ 203,5 mrd.	\$ 277,3 mrd.	36
Katoenverbruik (voornaamste gebruiksartikelen; ca. 90 pCt van het totaal)	(× 1.000 balen) 7.495,1	(× 1.000 balen) 7.601,0	1
waarvan:			
voor kledingdoeleinden	2.677,9	3.821,1	43
voor huishoudelijke doeleinden	2.087,0	2.211,9	6
voor industriële doeleinden ..	2.730,2	1.544,0	-43

Terwijl de totale uitgaven der consumenten, uitgedrukt in constante dollars, dus kwantitatief, tussen 1947 en 1958 met ca. 36 pCt. toenamen, steeg het kwantitatieve verbruik van katoenen kleding met ca. 43 pCt. Dit is een (uitgaven-) elasticiteit van de vraag naar katoenen kleding van niet minder dan 1,2 en zulks nog wel in het land met de hoogste levensstandaard, en alle voorspellingen inzake het verband tussen stijgende welvaart en relatief dalend textielverbruik ten spijt.

Voor bepaalde katoenartikelen was deze stijging zelfs nog veel groter, zoals uit onderstaande cijfers blijkt.

Het katoenverbruik in de Verenigde Staten in 1947 en 1958 (in specifieke katoenartikelen)

	1947	1958	procentuele toename
	(× 1.000 balen)	(× 1.000 balen)	
Mannen- en jongensbroeken	348,6	675,5	94
Damesjaponnen	146,2	334,4	129
Damesblouses	11,4	123,7	985
Damesportkleding	23,0	185,2	705
Kindersportkleding	38,4	160,8	319
Kindersjurken	54,9	93,3	70
Kinderspeelkleding	45,9	66,2	44
Woningtextiel	232,8	352,5	51

Er is dus wel degelijk iets aan te doen. Wij zijn niet bepaald voorstander van collectieve reclamecampagnes voor textiel. Dergelijke acties zullen dan toch ook op bepaalde artikelen slaan, en daardoor op bepaalde vezels, die voor dat gebruiksdoel het meest geschikt zijn. Concurrentie tussen de textielvezels dient het consumentenbelang. Laat elke textielvezel dus haar eigen sterke punten naar voren brengen, dan moet het cumulatieve effect van deze afzonderlijke acties altijd groter zijn dan het resultaat van één collectieve actie. Zou een eventuele collectieve textielpropaganda starten tegen de winter dan is de katoen niet enthousiast en hetzelfde zou gelden voor de wol als het naar de zomer toegaat. Nog afgezien van het feit dat men van vezelproducenten moeilijk kan verwachten, dat zij de reclame voor concurrerende artikelen zullen financieren.

Prijs.

Men staat in Westeuropees verband voor de noodzaak om het gezamenlijk consumptieniveau in kwantitatief opzicht met ca. 15 pCt. te verhogen. Dit zal alleen kunnen gebeuren wanneer zulks geschiedt tegen relatief lagere prijzen. Inflatoire tendenties, een begeleidend verschijnsel van o.a. de overheidspolitiek van volledige werkgelegen-

heid, kunnen nl. het algemeen prijsniveau verder doen stijgen. Vandaar het gebruik van de term: relatief lagere prijzen.

Wanneer de Gemeenschappelijke Markt tot stand komt zal voorts blijken dat met name de industrieën van het lopende band type belangrijke kostenbesparingen en dus prijsreducties zullen weten te effectueren. Hieronder vallen o.a. vele artikelen voor huiselijk comfort van de elektrotechnische industrie en ook de auto-industrie. Relatief lagere textielprijzen zijn dus tevens nodig om textiel nog attractiever te maken voor de consument.

Distributie en samenwerking.

De tussenhandel kenmerkt zich zowel door scherpe onderlinge concurrentie als door — indien men de posities artikelsgewijs zou uitsplitsen — grote concentraties. De volgende vergelijking is ontleend aan de cybernetica, d.i. de

leer van het sturen; met als één der hoofdprincipes de tegenkoppeling (zoals bijv. bekend bij de automatische centrale verwarming met thermostaat). Als de industrie wil „tegenkoppelen” dan behoeft niet het aantal verkooppunten verminderd te worden, want deze kunnen er niet genoeg zijn. Wel zal dan echter het aantal plaatsen, waar het eigenlijke verkoop-management voor de industrie gevoerd wordt, niet onaanzienlijk moeten teruggebracht. De technieken, resp. receptuur hiervoor, zijn voldoende bekend. Prof. Dr. J. Wisselink heeft zowel aan het formuleren van de grondslagen als aan het uitwerken van de richtlijnen voor samenwerking meer dan een kwart eeuw gewerkt. Doktersadviezen zijn kostbaar, vooral als men deze niet opvolgt. Wij besluiten daarom met de opmerking dat: meer samenwerking goed is; goede samenwerking beter is; betere samenwerking méér dan goed is.

Hengelo.

Dr. H. J. KUHLEMEIJER.

Europa-bladwijzer

No. 4a

Algemeen.

„The future of Europe depends at least so much upon the creative vitality and the moral and spiritual force of its intellectual genius as it does upon the richness of the harvest in other fields”. Deze woorden zijn ontleend aan een artikel van Z.K.H. Prins Bernhard in „Progress”, het wervverzorgde tijdschrift van Unilever (no. 261, blz. 3-7). Onder de titel „The influence of culture on the future of Europe” bevat dit artikel een overzicht van de oorsprong, doeleinden en werkzaamheden van de in 1954 opgerichte Fondation Européenne de la Culture.

De tiende verjaardag van de N.A.V.O. leverde Margaret Ball („N.A.T.O. and the European Union Movement”, 489 blz., Londen 1959) en Ben T. Moore („The N.A.T.O. and the future of Europe”, 263 blz., New York 1958) stof voor bespiegelingen over de verhouding tussen de Noordatlantische en de verschillende vormen van Europese samenwerking. In beide geschriften worden de bestaande organisaties beschreven. Margaret Ball wijdt het laatste hoofdstuk van haar boek aan het probleem, hoe al deze samenwerkingsvormen in een rationele eenheid zijn samen te voegen; Moore eindigt met een beschouwing over Amerika's houding ten opzichte van de Europese integratie.

In 1956 vond onder auspiciën van het Bologna Centre of the Johns Hopkins University een conferentie „on the status of European integration” plaats, voor welke een achttiental vooraanstaande persoonlijkheden de voordrachten hield, die nu onder de titel „European Integration” (310 blz., Baltimore-Londen 1957), met een voorwoord van Paul van Zeeland, zijn uitgegeven door de Amerikaanse directeur van het Centre, C. Grove Haines. De Nederlandse bijdragen zijn afkomstig van E. N. van Kleffens („The case for European Integration: Political considerations”), H. Brugmans („The Dynamics of European Integration”) en H. R. Nord („In Search of a Political Framework”). Uit de, voor het merendeel zeer knappe verhandelingen noemen wij in het bijzonder nog die van M. A. Heilperin („European Integration: Commercial and Financial Postulates”), Alfred Grosser („Germany and Europe”) en Charles E. Carrington („The British Commonwealth and Western

Europe”). De laatste, hoogleraar aan het invloedrijke Royal Institute of International Affairs te Londen, ontkent aan de hand van vele economische gegevens dat de Commonwealth „a mere thing of sentiment and emotionalism” is en stelt daartegenover de integratie van Groot-Brittannië met Europa als een „romantic idea, derived from the heart, not from the head”!

De Volksuniversiteitsbibliotheek blijft haar doelstelling getrouw door de uitgave van een verzameling opstellen over de Europese integratie („Europese Toenadering”, 295 blz., Haarlem 1959) onder redactie van Prof. Mr. B. V. A. Röling. Deze bundel, geschreven door een aantal ter zake kundige Nederlanders, vormt een uitstekende en voor een ieder begrijpelijke inleiding tot schier alle facetten der Europese samenwerking. In het bijzonder zij de belangstellenden, zowel beginners als gevorderden, gewezen op de voortreffelijke bijdrage van Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart („Economische toenadering en integratiestreven in West-Europa”). Terecht, dunkt ons, kent hij aan de Commissie in de E.E.G. een meer centrale positie toe dan de redacteur van de bundel in zijn opstel „Juridische vormen der Europese toenadering”.

In de verzameling „Etudes et Documents du C.N.B.O.S.” (Comité National Belge de l'Organisation Scientifique) zijn thans als deel 21 en 22 (1958) van de serie „problèmes de production” twee monografieën verschenen van P. Fonhthier en R. Hutter, getiteld resp. „La coopération européenne dans la production et la distribution de l'énergie” en „La coopération européenne dans les chemins de fer”, welke elk in een twaalfstal bladzijden een kort, doch helder overzicht geven van de betrokken materie.

In de reeks „Tribune libre” verscheen onder de titel „Demain l'Europe sans Frontières” (229 blz., Parijs 1959) een aantal opstellen van bekende economen, die onder leiding van Raymond Racine in oktober 1955 te Genève samenkwamen. Bijdragen leverden o.a. de Nederlandse hoogleraren J. Kymmell („L'Europe est dans la bonne voie”) en J. Wemelsfelder („Les différences en matière de pratique économique des états européens empêchent-elles l'abolition des entraves commerciales?”).

Zoals de titel van het 10de rapport der O.E.E.S. reeds aangeeft, „Policies for sound economic growth” (ca. 130 blz., februari 1959) staat het jaarverslag dit keer in het teken van de economische expansie. Op grond van een diepgaande analyse der achter ons liggende periode van overbesteding en daarop volgende recessie, waarbij speciale aandacht wordt besteed aan het externe betalingsverkeer, komt het rapport tot de conclusie dat thans „the important question is how to secure an adequate rate of economic growth compatible with financial stability, avoiding the excesses of the last upswing”; hiertoe wordt een twaalftal behartenswaardige aanbevelingen gedaan.

Het is niet verwonderlijk dat in de afgelopen maanden vrij veel commentaar is geleverd op de einde 1958 door een aantal landen genomen valutare maatregelen. Een goed overzicht van de achtergrond der na-oorlogse deviezenregimes, van de betekenis der convertibiliteit en het belang hiervan voor de toekomst geeft *Bertrand de Jouvenel* in „De l'U.E.P. à la convertibilité” (Bulletin S.E.D.E.I.S., série Etudes, no. 711, blz. 1-19, 1 januari 1959). In het bijzonder wijdt hij daarbij aandacht aan de gang van zaken in het Verenigd Koninkrijk. Uit zijn betoog mogen wij de waarschuwing citeren, dat „... le régime de la convertibilité à taux fixes imposera aux pays membres du système occidental une discipline intérieure plus stricte”, een waarschuwing die men bij vrijwel alle auteurs terugvindt. Interessant zijn ook de beschouwingen over het herstel der convertibiliteit in de Banker van februari 1959 („Convertibility — at what Risk”, „The New Currency System in Europe”, „France Takes the Big Way”). Ten slotte wijzen wij op het gedeelte van het onlangs verschenen jaarverslag van De Nederlandsche Bank (blz. 127-140), dat gewijd is aan de overgang van de E.B.U. naar de Europese Monetaire Overeenkomst en aan de gevolgen voor Nederland van de daarmee samenhangende monetaire maatregelen.

Mr. Dr. A. A. van Rhijn geeft in het Sociaal Maandblad Arbeid van 25 maart 1959 (blz. 194-200) zijn indrukken weer van de begin december 1958 te Straatsburg gehouden conferentie van regerings-, werkgevers- en werknemers-gedelegeerden uit de Lid-Staten van de Raad van Europa ter bespreking van het ontwerp van „Het Europees Sociaal Handvest”. Van belang noemt hij, dat in dit Handvest voor het eerst het recht op staking internationale erkenning vindt.

Met Duitse grondigheid heeft *Dr. Gustav Hampel* van het Institut für Weltwirtschaft van de Universiteit te Kiel in een omvangrijke studie („Einwanderungsgesetzgebung und innereuropäische Wanderung”, Kiel, 1957) een overzicht gegeven van de wetgeving inzake de toelating van buitenlandse werknemers in 15 Europese landen. Hij wijst erop, dat de bestaande — in hoofdzaak om economische redenen in het leven geroepen — maatregelen inzake arbeids- en verblijfvergunningen een zeer ongewenste belemmering vormen voor de in een verenigd Europa noodzakelijke arbeidsmobiliteit. /

§1 Zeer leerzaam zijn de op tal van gegevens berustende beschouwingen, welke zijn opgenomen in „Landconsolidation in Europe”, een door *Dr. E. H. Jacobi* verzorgde publicatie van het te Wageningen gevestigde Internationale Instituut voor Landaanwinning en Cultuur-techniek (142 blz.). De problemen op het gebied van de ruilverkaveling vertonen in de Europese landen verrassend veel overeenkomst, evenals de nagestreefde oplossingen; in de wettelijke bepalingen en gebezigde methoden zijn er echter grote verschillen.

Mr. C. A. van Gorkum wijdde een tweetal artikelen, voorzien van vele overzichtskaarten, aan „Ruimtelijke ordening — onderdeel van de ontwikkeling van Noordwest-Europa” („Land en Water”, december 1958 en februari 1959). Aanleiding vormde een in juli 1958 te Luik gehouden colloquium, waar dit onderwerp in het middelpunt der belangstelling stond. De schrijver bepleit een aanpak van de vraagstukken met medewerking van de Europese organisaties en wijst op de vele moeilijkheden die daarbij te overwinnen zijn, zoals verschillen in terminologie, statistische gegevens en loon- en conjunctuurpolitiek.

Met gallische bondigheid vergelijkt *Prof. Jean Rivero* in zijn „Cours de droit administratif comparé” (163 blz., Les cours de droit; 158, rue Saint-Jacques, Paris-Ve) de verschillende stelsels van wetmatigheidscontrole door de rechter in de belangrijkste landen van Klein-Europa en in de drie Gemeenschappen. Tot deze „belangrijkste” landen rekent de hooggeleerde schrijver Nederland niet — in het Nederlandse administratieve recht bespeurt hij een „certain archaïsme”. Hoewel hij het resultaat van zijn onderzoek teleurstellend acht, en zich met name niet erg opgetogen toont over de rechtspraak van het E.G.K.S.-Hof, dat zich z.i. te krampachtig aan de verdragstekst vastklampte, te weinig wilde profiteren van de in de verschillende landen (vooral Frankrijk?) verkregen resultaten en zijn arresten te Duits-wijdlopig redigeerde (volgens schrijver door twijfel aan eigen autoriteit), zal een juridisch geschoolde lezer, Rivero's conclusies al dan niet beamend, ongetwijfeld met smaak deze pennevrucht van hoge kwaliteit verorberen.

Bijzonder interessant is de uitvoerige studie, welke de Belgische magistraat *Prof. F. Dumon* en de lector *F. Rigaux* hebben voorgelegd aan het eerste internationale congres van Europese magistraten over „La Cour de justice des Communautés européennes et les juridictions des Etats membres”. In deze welgedocumenteerde en scherpzinnige verhandeling, welke resp. 28 en 40 blz. vult van de Leuvense Annales de Droit et de Sciences politiques (1958, no. 4 en 1959, no. 1) bespreken de schrijvers o.a. vele vragen omtrent de grens tussen de bevoegdheid van de nationale rechters en die van het Hof der Europese Gemeenschappen, dat volgens hen zelfs nog niet „l'embryon d'une véritable Cour fédérale” is.

Korte artikelen over de rechtspraak in de Europese Gemeenschappen schreven voorts *R. Knöpfle* („Das Klage-recht Privater vor dem Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaften”, Neue Juristische Wochenschrift, 26 maart 1959; blz. 553-556) en *Pierre Pinay* („La Cour de Justice des Communautés européennes”, Revue du Marché Commun, maart 1959, blz. 138-148).

K. H. Kunzmann wijdt in het Europa Archiv van 5 maart 1959 een leerzaam artikel (blz. 125-138) aan de daarachter afgedrukte Europese conventie tot de vreedzame beslechting van geschillen, die door alle landen van de Raad van Europa met uitzondering van Turkije is getekend, maar nog slechts door Noorwegen volledig en door Zweden en ons land met uitzondering van het hoofdstuk over de arbitrage is geratificeerd. Tot voorlegging van belangengeschillen aan een verzoeningscommissie heeft ons land zich wel gebonden.

Vermelding verdient voorts het *Europa Yearbook 1959* (1156 blz., Europa Publications Ltd., Londen), dat tal van zakelijke gegevens bevat over de Europese landen en van de in West- en Oost-Europa bestaande organisaties. De prijs van dit nieuwe jaarboek is hoog, maar het zal uit-

stekende diensten bewijzen aan een ieder die veel Europese contacten moet leggen.

Ten slotte vestigen wij de aandacht op „*Het Europa van de Zes*”, (s-Gravenhage 1958) welk boekje één aardige inleiding vormt voor hen, die iets meer willen weten van de Europese integratie. Drs. G. Wissels, Dr. J. C. Ramaer, die ook de redactie verzorgde, en Ir. W. A. de Haas behandelen in 123 bladzijden, verlicht met vele foto's en grafieken, achtereenvolgens de E.G.K.S., de Euromarkt en de Euratom.

Europese Economische Gemeenschap en Vrijhandelszone.

De P.E.P. zet zijn in bladwijzer no. 3b („E.S.-B.” van 25 maart jl., blz. 233) reeds vermelde serie publikaties over Engeland en de Europese markt voort met een voortreffelijke objectieve studie van Miriam Camps over „*The Free Trade Area Negotiations*” (51 blz., Occasional paper no. 2, London 1959). Na een beschrijving van de onderhandelingen bespreekt zij de oorzaken van de mislukking van deze „dialogue between the deaf”, waarbij zij de fouten aan de Engelse kant niet verhuult. De schrijfster wijst erop, dat van het begin af een fundamentele overeenstemming over de doeleinden der onderhandelingen ontbrak. Een bevredigend resultaat had daarom nimmer bereikt kunnen worden, ook al was er een overeenkomst totstandgekomen. Haar conclusie luidt: „... it should be possible to negotiate a better agreement in a few years' time if progress can be made in the meantime in defining objectives and if interim arrangements can be found to soften the difference in trading relationships”.

De Britse federalisten streven naar aansluiting van Engeland bij de E.E.G., zoals blijkt uit hun laatste pamflet „*Britain in the Common Market*”, waarin zij de gevolgen daarvan voor de Commonwealth-handel onderzoeken (Federal Union Ltd. London, maart 1959). Ook „*The Economist*” blijft aandringen op een spoedig gemeenschappelijk initiatief van de landen van de Commonwealth, hetwelk o.a. zou moeten leiden tot toetreding van Engeland tot de Gemeenschappelijke Markt (4 april 1959, blz. 17-19; 25 april 1959, blz. 309-311).

Van insulaire eenzijdigheid niet vrij te pleiten is het artikel „*France and the Free trade area*” in het gezaghebbende Engelse tijdschrift „*The Round Table*” (maart 1959, blz. 131-141). „With France in a state of nervousness and schizophrenia, and still in a sense the sick man of Europe, the outcome of further bargaining is problematical”, zo luidt een der conclusies. Een andere geest ademt „*La Crise de la zone libre-échange*” (103 blz., Paris 1959), uitgegeven in de „*Tribune libre*” en geschreven door een Franse „*Europeus*”.

De positie van Australië tegenover E.E.G. en Vrijhandelszone is vluchtig besproken in een artikel „*Australia and European Free Trade*” (The Economic Record, augustus 1958, blz. 160-171) van W. M. Corden, waarin deze betoogt dat het economisch effect van E.E.G. en Vrijhandelszone op Australië's buitenlandse handel vrijwel te verwaarlozen zou zijn.

Ten slotte vestigen wij de aandacht op de 3de Occasional Paper van de actieve P.E.P., getiteld „*Agricultural Policies in Western Europe*” (29 blz., London 1959). Ook dit geschrift, vervolg op de in bladwijzer no. 3 b vermelde brochure („*Agricultural Policy in the E.E.C.*”), munt weer uit door helderheid in probleemstelling en bondigheid van formulering. De conclusie luidt dat men in West-Europa

voorlopig niet verder kan komen dan tot een regelmatige confrontatie van de landbouwpolitiek der diverse landen, gecombineerd met een verbod van verdere handelsbeperkingen en een klachtenprocedure tegen uitvoersubsidies en excessieve invoerrechten.

Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

BOEKBESPREKING

W.P. voor het bedrijfsleven. Hoofdredactie: Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel, Prof. Dr. G. W. Groeneveld, Prof. Mr. Ph. A. N. Houwing. Uitgegeven onder auspiciën van de Winkler Prins Stichting door Elsevier. Amsterdam/Brussel 1957. Deel I: A-J, 720 blz.; Deel II: K-Z, 719 blz., f. 35 per deel.

Deze welverzorgde encyclopedie behandelt in hoofdzaak die onderwerpen, waarmee waarschijnlijk alle ondernemers vroeg of laat te maken krijgen, t.w.: economische, juridische en sociale. Beide delen vangen aan met een reeks artikelen — in totaal 33 —, waarin de lezer grondig wordt voorgelicht omtrent een aantal belangrijke dan wel belangwekkende vraagstukken, zoals bijv.: de economische kringloop; enkele betrekkingen tussen Overheid en bedrijfsleven; rechtsvragen; enkele sectoren van het economisch leven; bedrijfseconomische en industriële vraagstukken en onderwijs. De eigenlijke, alfabetisch gerangschikte, encyclopedie bevat ongeveer 7.000 trefwoorden.

De talrijke medewerkers hebben zich voortreffelijk van hun taak gekweten en de encyclopedie gemaakt tot een instrument, dat zijn gebruiker goede diensten kan bewijzen. Natuurlijk stuit men weleens op onderwerpen, die men wat uitvoeriger of minder wijdlopieg behandeld had willen zien. Alleen een nurks zou niet oprecht verheugd zijn te vernemen dat tot „dusver” 80 pCt. der kandidaten voor het vakexamen Detailhandel in Dameshoeden is geslaagd, maar wij kunnen ons voorstellen, dat zich omstandigheden kunnen voordoen, waaronder men zou wensen dat de voor deze mededeling bestemde ruimte was gebruikt om een ander onderwerp — bijv. het begrip „debenture” — wat uitvoeriger te bespreken. Van principiële aard is vermoedelijk, dat wèl wordt gesproken over marginale kosten, maar niet over marginale opbrengsten en de toepassing van beide ter bepaling van de optimale productie-omvang. Hierdoor worden die ondernemers die verlegen zitten om de sleutel tot de maximale winst, ernstig tekort gedaan.

Hier en daar troffen wij nog een loze verwijzing aan, maar schoonheidsfoutjes als deze zijn in een zo uitvoerig werk welhaast onvermijdelijk. Wat ons als onaangenaam trof is, dat de uitgever de verleiding niet heeft kunnen weerstaan om de encyclopedie mede voor zakelijke doeleinden te laten gebruiken. In de rubriek „Bedrijfsinformaties” heeft hij namelijk gelegenheid geboden reclame te maken. Gelukkig staat deze rubriek geheel los van de eigenlijke encyclopedie, die, het zij nogmaals gezegd, zeer geslaagd mag heten.

Z.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De instelling van de externe convertibiliteit ligt thans al weer vijf maanden achter ons. Deze ging gepaard met de opheffing van de E.B.U., mede omdat de verrekening van de onderlinge vorderingen en schulden van de aangesloten landen op een wijze plaatsvond — $\frac{3}{4}$ in goud of dollars, $\frac{1}{4}$ door het verstrekken of opnemen van kredieten —, die niet met het karakter van de externe convertibiliteit te rijmen is; hierbij staat het niet-ingezetenen immers vrij, om hun vorderingen voor 100 pCt., en niet slechts voor 75 pCt., in dollars om te zetten.

Tot 2 februari 1959 waren de geaccumuleerde vorderingen op de E.B.U. begrepen in de door De Nederlandsche Bank opgehouden begrepen voorraad. Voor het eerst op de weekstaat per genoemde datum werden de uit de liquidatie van de E.B.U. voortvloeiende schulden (aan Duitsland en België) en vorderingen (op de overige deelnemers) door middel van voetnoten aangegeven; bij de berekening van de deviezenreserves bleven zij sedertdien buiten beschouwing, zodat deze per saldo een daling met ca. f. 400 mln. vertoonden.

Thans heeft het laatste stadium van de E.B.U.-liquidatie — althans wat de Bank betreft — zijn beslag gekregen. Het resterende deel van de vorderingen en schulden, per saldo een toegevoegde groot f. 361,9 mln., is door de Staat overgenomen, en wel tegen betaling van schatkistpapier. Er is door de Staat aan de Bank voor een bedrag van f. 100 mln. aan promessen afgegeven en voor de rest biljetten. Blijkens de nota inzake de betalingsbalans zullen de vervaldata van het papier ongeveer parallel lopen met de data waarop de Staat aflossingen ontvangt, terwijl ook de aan de Bank te vergoeden rente ongeveer gelijk zal zijn aan de door de Staat ontvangen rente. De rente bij de met de verschillende landen gesloten overeenkomsten fluctueert tussen $2\frac{1}{4}$ en $4\frac{1}{4}$ pCt., terwijl de laatste aflossingen in 1966 zullen plaatsvinden.

De grote betekenis van deze operatie voor de geldmarkt is, dat een substantiële aanvulling wordt verkregen van de openmarkt-portefeuille van De Nederlandsche Bank. Nu in verband met de overneming van de Wereldbanklening het kaspercentage onlangs tot 7 pCt. is verlaagd, heeft de Bank dus weer twee instrumenten tot haar beschikking om bij een door haar overmatig geachte geldmarktruimte regelen op te treden.

De kapitaalmarkt.

De verhoging van het Amerikaanse disconto van 3 tot $3\frac{1}{2}$ pCt. — een niveau dat twee keer zo hoog is als dat van een jaar geleden — kan de aandelenkoersen in principe zowel in stijgende als in dalende richting beïnvloeden. Ziet men het aanhalen van de discontoschroef als een middel om inflatoire tendenties de kop in te drukken, dan is te verwachten dat de inflatie-angst als hausse-motief aan kracht zal inboeten. Hiertegenover staat, dat deze stap van de monetaire autoriteiten het voor de federale Regering nog moeilijker maakt om in haar vermogensbehoeften op de kapitaalmarkt te voorzien. Immers, de Amerikaanse Regering is wat langlopende leningen betreft aan een renteplafond groot $4\frac{1}{4}$ pCt. gebonden. Een rechtstreeks gevolg van de discontoverhoging is dus, dat de overheidsfinanciën nog in een meer precaire toestand zullen geraken dan thans reeds het geval is. Zo zou men de paradoxale stelling kunnen verdedigen, dat deze politiek van de Federal Reserve Board een verstoring van het monetair

evenwicht in de hand werkt, daardoor de beleggers nog meer inflatiebewust maakt, en aldus een nieuwe prikkel voor de stijging van het niveau der aandelenkoersen representeert.

Wat de Amsterdamse beurs betreft, het koerslijstje vormt een verklaring voor de vergelijking die men spottenderwijs deze dagen wel maakt met de tulpenhandel van weleer. A.K.U. voegde in één week ruim 10 pCt. aan haar reële waarde toe. Het Philipsaandeel wist binnen de week de uitkering van 5 pCt. in aandelen in te halen; inclusief die uitkering zou de koers thans de 700 pCt. zijn gepasseerd. Gezien de kwartaalcijfers — de omzetten zijn in het 1e kwartaal 1959 t.o.v. het 1e kwartaal 1958 met 15 pCt. gestegen, de netto-winst met 45 pCt. — behoeft deze koersontwikkeling weinig verwondering te wekken. Hoogovens maakte op de aankondiging van haar uitbreidingsplannen waarmee f. 36 mln. gemoeid is, welk bedrag geheel uit eigen middelen ter beschikking wordt gesteld, eveneens een flinke sprong. Met aandelen Koninklijke blijft het evenwel minder goed vlotten. De winst is t.o.v. het 1e kwartaal van vorig jaar vrijwel onveranderd gebleven, ondanks de stijging der omzetten met bijna 5 pCt. Opvallend was ook het bericht dat Amerikaanse beleggers per 15 mei jl. ruim 30.000 aandelen Royal Dutch „in de wind” waren, tegen 1.360 een maand te voren. En dat, terwijl het totaal van de baisseposities een daling met ruim 190.000 shares tot 3,3 mln. heeft ondergaan en het laagste niveau in 16 maanden heeft bereikt.

In de obligatiesector kon de nieuwe staatslening gedurende korte tijd de uitgiftekoers ($98\frac{1}{4}$ pCt.) bereiken, maar lang heeft dit niet geduurd.

De beleggingsclub, een instelling die in de Verenigde Staten en ook in Engeland een grote vlucht heeft genomen, gaat thans ook in ons land vaste voet aan wal krijgen. Onder auspiciën van de Vereniging Effectenbescherming is door een aantal reeds bestaande clubs een landelijke organisatie opgericht. De overeenkomst tussen een beleggingsclub en een beleggingsfonds is, dat beide zich met gemeenschappelijke belegging bezig houden; het verschil, dat bij een beleggingsclub de leden zich actief met het beleid bezig houden, terwijl dit bij een beleggingsfonds een zaak is die uitsluitend het bestuur regardeert.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	22 mei 1959	29 mei 1959
Algemeen		255	291	299
Internat. concerns		375	425	434
Industrie		174	211	219
Scheepvaart		151	149	153
Banken		138	165	166
Indon. aand.		103	121	127

Aandelen	2 jan. 1959	22 mei 1959	29 mei 1959
Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 167,45*	f. 164,60
Unilever	452	562%	581%
Philips	493%	638**	668%
A.K.U.	262	313%	348%
Kon. N. Hoogovens	341	497	524
Van Gelder Zn.	193	238	244%
H.A.L.	158½	154	148%
Amsterd. Bank	253½	284½	285
Ver. H.V.A. Mij-en	131½	141%	148%

Staatsfondsen	2 jan. 1959	22 mei 1959	29 mei 1959
2½ pCt. N.W.S.	59%	64%	63
3½ pCt. 1947	90½	93	92½
3½ pCt. 1955 I	87	88%	88
3 pCt. Grootboek 1946	88%	90%	90½
3 pCt. Dollarlening	90%	92	91½
4½ pCt. Nederland 1958	99½	100½	100½

Diverse obligaties	2 jan. 1959	22 mei 1959	29 mei 1959
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937.VI	90%	94%	93
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	91½	87%	87%
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	85	92½	91%
3½ pCt. Philips 1948	95	97	96%
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	88%	88
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	110	111½	111%

New York	2 jan. 1959	22 mei 1959	29 mei 1959
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	588	635	645

* ex dividend.
** ex bonus.

M. P. GANS.



HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Hérengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra,
Prof. F. J. de Jong.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor stu-
denten f 19.—; fr. per post
f 20.10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

vacatures

Amsterdam
Den Haag
Rotterdam

In ons bedrijf kan worden geplaatst een

econoom

op onze Researchafdeling, welke zich voor-
namelijk bezig houdt met commerciële
research, planningvraagstukken en organi-
satie- en efficiencywerk.

Ervaring bij een bedrijf of adviesbureau is
gewenst. Leeftijd tot pl. m. 30 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitaties, voorzien
van recente pasfoto, kunnen worden gericht aan
de Centrale Personeelafdeling, Amsterdam

de Bijenkorf



Ter uitbreiding van zijn organisatie zoekt het
BUREAU VOOR GROEPSVERZEKERING

van de
NATIONALE LEVENSVZERKERING-BANK N.V.
en de

N.V. LEVENSVZERKERING-MIJ, van DE NEDERLANDEN VAN 1845

een jurist of econoom

met commerciële ambitie,

die na een degelijke voorbereiding in aanmerking kan komen voor
een verantwoordelijke functie, waaraan een dienovereenkomstige honorering
en pensioen zijn verbonden.

Zonodig kan hulp bij huisvesting worden geboden.

De maximumleeftijd is 35 jaar.

Eigenhandig geschreven brieven met een uitvoerige beschrijving van
levensloop en een recente pasfoto te richten aan de directie van de
Nationale Levensverzekering-Bank N.V., Postbus 796, Rotterdam.

Schriftelijke
vertegenwoordiging
voor Nederland gezocht.
Zeer hoge verdienstmogelijkheden.
Schriftelijke opleiding.
FORTUNA-VERLAG
Zentrale Wien 1/8, postbox 49.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

WET-RISICO

- a. Bedrijfs-w.a.-verzekering.
- b. Motorvoertuigverzekering.
(casco en w.a.)

w.a.-dekking voor alle
motorvoertuigpolissen
f. 500.000,- per gebeurtenis.

- c. Ongevallenverzekering voor
inzittenden van personen-
auto's.

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschade-
verzekering.

Belangrijke besparingen op
de tariefpremie voor indus-
triële risico's.

Verzekerd bedrag 2 miljard
gulden.

MOLEST-RISICO

- a. Molestverzekering
ingeschreven bedrag ruim
7 miljard gulden.

- b. Stormverzekering
verzekerd bedrag ruim
1 miljard gulden.

PENSIOEN-RISICO

Ouderdoms-, weduwen-,
wezen- en invaliditeitsver-
zekering van werknemers.
Verzekerd bedrag 1 miljard
150 miljoen gulden.

Belegd vermogen 250 mil-
joen gulden.

Bij het 50-jarig bestaan van Centraal Beheer (januari 1959) is een gedenkboekje „Het hechte huis dat zelf-doen bouwde” uitgegeven. Exemplaren van dit gedenkboekje worden voorzover voorhanden op aanvraag gaarne toegezonden.